

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Mgr. Miroslava Breburdová

Každodennost příslušníka četnického sboru v Čechách v první polovině 20. století

Everyday life of the gendarme in Bohemia in the first half of the 20th
century

Praha 2019

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc.

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu mé diplomové práce, panu profesoru Milanu Hlavačkovi, za velkou trpělivost při vedení práce a cenné připomínky.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 29. dubna 2019

.....

Miroslava Breburdová

Klíčová slova:

každodennost, četník, četnictvo, Čechy

Key words:

everyday life, gendarme, gendarmerie, Bohemia

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá formami každodenního života příslušníků četnického sboru v první polovině dvacátého století. Zkoumanou oblastí je správní celek země české, respektive obvod zemského četnického velitelství Praha. Cílem práce je na vybraných kategoriích každodennosti v kontextu historického vývoje demonstrovat zvláštnosti, které provázely četnické povolání a odlišovaly jej od všedního života ostatního obyvatelstva. Při tom práce vychází zčásti ze zavedených konceptů výzkumu každodennosti v kombinaci s normativně-komparativní metodou. Kromě pramenů archivních tvoří důležitou část pramenné základny rovněž vzpomínky četníků a jejich rodinných příslušníků. V rámci tří hlavních tematických bloků práce je postupně analyzována četnická služba, rodinný život četníků a způsoby trávení volného času a sociální a zdravotní otázka. Odděleně je přitom zkoumána situace svobodných a ženatých četníků (vždy v těsné souvislosti s četnickou službou).

Abstract:

This diploma thesis is focused on forms of everyday life of gendarmers in the first half of the twentieth century in Bohemia. The main goal of the thesis is to show the specifics of the gendarmerie profession in comparison with everyday life of normal population. The applied methods are based on established approaches of everyday life research and also on normative-comparative method. The historical sources come mainly from archive but the memoirs of gendarmers and members of their families were used as well. There are analysed gendarme service, their family life and leisure time and finally social and health care in three main thematic parts. The everyday life of married and unmarried gendarmers is researched separately (always in connection with gendarm service).

Obsah

1. Úvod	8
2. Prameny a literatura	11
3. Každodennost příslušníka četnického sboru v českých s důrazem na období let 1918-1945	17
3.1 ČETNICKÁ SLUŽBA	17
3.1.1 <i>Formování četnického sboru v letech 1850-1945</i>	17
3.1.2 <i>Četnická služba v Čechách v letech 1918-1945</i>	20
3.2 VOLNÝ ČAS A RODINA	27
3.2.1 <i>Život svobodného četníka</i>	27
3.2.2 <i>Vstup do manželství – sňatky příslušníků četnictva po roce 1918</i>	37
3.2.3 <i>Manželství a volný čas</i>	45
3.3 SOCIÁLNÍ A ZDRAVOTNÍ OTÁZKA	51
3.3.1 <i>Četníci a zdraví. Četniční lékaři, organizace zdravotní péče a zdravotní stav příslušníků četnického sboru</i>	51
3.3.2 <i>Hmotné postavení příslušníků četnického sboru</i>	60
3.3.3 <i>Konec četnické kariéry</i>	64
4. Závěr	67
5. Seznam použitých pramenů a literatury	70
5.1 PRAMENY	70
5.2 LITERATURA	72
6. Seznam příloh	75
7. Přílohy	76

Seznam použitých zkratk

č. j.	číslo jednací
ČO	četnické oddělení
ČS	četnická stanice
f.	fond
GVČ	generální velitel četnictva
GVUPP	generální velitel uniformované protektorátní policie
IUPP	inspektor uniformované protektorátní policie
i. č.	inventární číslo
k.	karton
kn.	kniha
MV	ministerstvo vnitra
NA	Národní archiv
OkÚ	okresní úřad
roč.	ročník
SOA	státní oblastní archiv
SOkA	státní okresní archiv
ÚČPO	ústřední četnické pátrací oddělení
VČO	velitelství četnického oddělení
ZČV	zemské četnické velitelství
ZV	zemský výbor

1. Úvod

Každodenní život jako segment lidského prožívání je předmětem soustavného historického výzkumu od dvacátého století. Jeho definice se samozřejmě liší podle přístupu jednotlivých badatelů. Obecně je jeho výzkum ale chápán jako prostředek k pochopení některých historických jevů. V českém prostředí lze mezi ně řadit v poslední době především fungování totalitních režimů.¹ Aktérem každodennosti je masa obyvatelstva, která ale kromě sociální stratifikace není většinou hlouběji rozlišována. Chybí tak detailnější vhled do všedního života těch vrstev obyvatelstva, které pro svou důležitost pro daný vládnoucí režim byly vystaveny zvláštním opatřením. Jedná se zejména o příslušníky pořádkových složek. Předkládaná práce se proto zaměřuje na jednu z výkonných složek politické správy - četnictvo.

Konkrétně je obsahem práce rozbor každodenního života příslušníků četnického sboru, kteří sloužili v rámci obvodu zemského četnického velitelství Praha v období samostatného Československa až do přeměny četnictva na Sbor národní bezpečnosti v roce 1945. Každodennost je zde pojímána jako sféra konání věcí ve vlastní režii, která je všudypřítomná a vychází částečně z tradic a zvyklostí. Není zpravidla řízena shora, ačkoliv je samozřejmě ovlivňována faktory, které ji přesahují. Hlavní myšlenkou předkládané práce je, že propojenost s touto vyšší sférou může být daleko hlubší a svoboda jednání v této sféře daleko menší.

Cílem této práce proto bude na příkladu četnictva ukázat, zda a jakým způsobem státní správa zasahovala do sféry běžného života obyvatel a jak na tyto zásahy reagovalo. Celá problematika bude rozebrána na pilířích každodenního života, kterými jsou otázka bydlení, stravování, rodinný život a volný čas. Zároveň bude poukázáno na jistou specifičnost četnictva oproti normální populaci, která znemožňuje tyto kategorie analyzovat odděleně od oblasti zaměstnání, protože jsou si v tomto případě velmi blízké a stalo by se tak na úkor objektivitu. Přitom nelze v rámci výzkumu pominout otázky přímo související s každodenností – zdravotní stav a lékařskou péči poskytovanou četníkům a problematiku sociální péče a jejich hmotného zabezpečení.

Látka diplomové práce je v názvu ohraničena obdobím první poloviny dvacátého století. Ačkoliv se jedná zejména o situaci v první a druhé Československé

¹ Petr SEDLÁK, *Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání*, in: Moderní dějiny 20, 2013, č. 1-2, s. 120-157.

republiky a protektorátu, vzhledem k vývoji četnického sboru, který započal již v habsburské monarchii, je takto ponechán prostor i pro vysvětlení některých jevů s hlubšími kořeny v období před vznikem samostatné republiky. Jako zkoumaná oblast byl vybrán správní obvod země České, tak jak se vyvíjel mezi léty 1918-1938, tedy včetně jeho radikálního zmenšení, které nastalo po odstoupení pohraničních oblastí Čech Německu. Výzkum českého vnitrozemí se opírá zejména o archivní prameny z oblasti středních Čech. Situace v pohraničí je pak rekonstruována zejména ze vzpomínek četníků.

Předkládaná práce je členěna celkem do tří hlavních kapitol, které doplňuje kratší kapitola o pramenech a literatuře vážících se k tématu. V ní je nastíněn dosavadní stav bádání s důrazem na práce o četnictvu v období let 1918-1945, ale je zde upozorněno i na zásadní práce věnující se staršímu období. Rozbor pramenů je uzpůsoben charakteru tématu. Prameny jsou proto nejprve rozčleněny do tří oblastí klasicky na archivní, tištěné a ego dokumenty v podobě vzpomínek četníků a jejich příbuzných. Poté následuje jejich důkladný rozbor s ohledem na využitelnost v rámci výzkumu jednotlivých kategorií každodennosti.

Stěžejní část s názvem *Každodennost příslušníka četnického sboru v Čechách s důrazem na období let 1918-1945* je rozdělena do tří tematických celků.

V prvním z nich nazvaném *Četnická služba* jsou na základě dostupné literatury nejprve v podkapitole „Formování četnického sboru v letech 1850-1945“ nastíněny jevy a procesy, které přispěly k budování četnického sboru v podobě, v jaké ho nacházíme po roce 1918. Druhá podkapitola „Četnická služba v Čechách v letech 1918-1945“ pak přibližuje zvláštnosti služby na území Čech a její charakter, který má dopomoci vysvětlit její těsnou svázanost se soukromým životem četníků a také poukázat na komplikovanost jejich izolovaného výzkumu.

Druhý tematický celek *Volný čas a rodina* je věnován soukromému životu příslušníků sboru. Je členěn do tří podkapitol, v nichž je každodennost pojímána rozdílně v případě svobodných a ženatých četníků. V rámci podkapitol „Život svobodného četníka“ a „Manželství a volný čas“ jsou na tak na odlišném základě analyzovány bydlení, stravování i volný čas četníků. Zvláštní pozornost je věnována přechodu mezi těmito dvěma životními etapami – sňatkům, které jsou předmětem samostatné podkapitoly.

Třetím a posledním tematickým celkem je *Sociální a zdravotní otázka* sestávající ze tří podkapitol. V rámci první je rozebrána organizace lékařské péče u četnického sboru. Její součástí je systém rekrutování četnických lékařů, jejich působnost a následně představení nejvýraznějších osobností. Následuje rozbor zdravotního stavu četníků. Druhá podkapitola je věnována hmotným poměrům svobodných četníků na jedné straně a ženatých na straně druhé. Obsahem poslední, která je zároveň uzavřením tématu každodennosti četnictva, je přiblížení odchodu příslušníků sboru do penze, jeho důvodů a života četníků ve výslužbě. Diplomovou práci doplňuje textová a obrazová příloha.

2. Prameny a literatura

Literatura

Přestože je v poslední době problematika četnictva zpracovávána stále se zvětšujícím počtem historiků i amatérských badatelů, dosud nebyla vydána ucelená práce, která by pojala téma komplexněji. Základní pomůckou při studiu četnictva tak zůstává práce Lubomíra Uhlíře a Pavla Macka *Dějiny policie a četnictva*², kteří zde ve třech dílech shrnuli staletou historii sboru. Publikace přináší stěžejní údaje o organizaci četnictva a jeho úkolech, nicméně protože vychází především z textů předpisů, nemůže v úplnosti postihnout reálné poměry v kontextu historického vývoje. Zatím druhou ucelenější publikací je kniha dlouholetého badatele Michala Dlouhého, který se zaměřil na výzkum odborných metod užívaných četnictvem ve *Století četnické kriminalistiky*.³ Problematika četnictva v habsburské monarchii je v základní rovině obsažena v pátém svazku díla Petra Urbanitsche a Adama Wandruszky *Die Habsburgermonarchie*.⁴

V současné době zřejmě nejproduktivnějšími autory zabývajícími se tématem četnictva jsou historici ze Slezského muzea a Slezské univerzity v Opavě Ivana a Ondřej Kolářovi, kteří na základě systematického archivního výzkumu přinesli řadu nových poznatků zejména o důstojnické vrstvě četnictva⁵, ale také o fungování sboru obecně (přestože jejich badatelský zájem donedávna směřoval zejména na oblast Slezska). Jejich společná monografie o třetím československém generálním veliteli četnictva Karlu Vyčítalovi⁶ blíže objasnila fungování nejvyššího četnického orgánu v kontextu správního aparátu meziválečné republiky. Oba badatelé ve svých studiích a článcích zohledňují rovněž sociální otázku.⁷

² Pavel MACEK – Lubomír UHLÍŘ, *Dějiny policie a četnictva I-IV*, Praha 1999-2011. V posledním díle publikace se autoři zaměřili na vývoj pořádkových složek v Československu v letech 1945-1989.

³ Michal DLOUHÝ, *Století četnické kriminalistiky. Historie kriminalistiky u četnictva na území České republiky*, Cheb 2014.

⁴ Adam WANDRUSZKA – Peter URBANITSCH, *Die Habsburgermonarchie 1848-1918*, Band V: Die bewaffnete Macht, Wien 1987.

⁵ Ivana KOLÁŘOVÁ - Ondřej KOLÁŘ – Martin LOKAJ, *Důstojnický sbor československého četnictva – sociohistorická sonda*, in: Moderní dějiny 25, 2017, č. 2, s. 39-62.

⁶ I. KOLÁŘOVÁ – O. KOLÁŘ, *Generál četnictva Karel Vyčítal*, Praha 2018.

⁷ I. KOLÁŘOVÁ – O. KOLÁŘ, *Sociální postavení příslušníků československého četnictva 1918-1939*, in: Český časopis historický 113, 2015, č. 1, s. 76-96.

Další obecnější práce o četnictvu vznikly zásluhou historika Martina Klečackého, který se podrobně věnoval kontinuitám mezi rakousko-uherským a československým četnictvem⁸ a zpracoval rovněž biografie generálních velitelů četnictva Václava Řezáče a osudy dvou významných, vysoce postavených četnických důstojníků Josefa Ježka (generálního velitele četnictva a pozdějšího protektorátního ministra vnitra) a Otto Bláhy.⁹

V řadě článků a studií byla již zpracována problematika jednotlivých četnických útvarů v různých regionech. Z posledních prací je nutno jmenovat publikaci Jiřího Vaněčka, který se zaměřil na četnictvo v oblasti Olomoucka¹⁰ a který přispěl k popularizaci četnictva i vydáním dvou „edic“ četnických předpisů.¹¹ Do regionální problematiky zasáhl i již zmiňovaný Ondřej Kolář svou publikací o pořádkových složkách na Chebsku.¹²

Oblast každodennosti četnického sboru byla do současné doby zpracovávána pouze okrajově v rámci výše zmíněných publikací či studií. Stěžejní pro její výzkum proto zůstává oblast pramenů.

Prameny k dějinám četnické každodennosti v Čechách

Písemnosti pocházející z provenience četnictva jsou v současné době uloženy ve státních *archivech* stejně jako dokumenty ostatních orgánů státní správy. Archiválie nejvyšších četnických orgánů, které řídily činnost četnictva v Čechách v období Československé republiky i protektorátu, se nachází v Národním archivu. Jedná se zejména o fondy Generální velitel četnictva, Zemské četnické velitelství Praha, Generální velitel uniformované protektorátní policie a Inspektor uniformované protektorátní policie. Fondy jsou stěžejní nejen jako pramen pro studium četnické služby, nýbrž také pro výzkum každodennosti – především rozkazy vydávané podřízeným útvarům a rovněž agenda vedená o jednotlivých příslušnících sboru. Fondy

⁸ Martin KLEČACKÝ, *Převzetí rakouského četnictva československým státem 1918-1919* (rigorózní práce FF UK), Praha 2011. Týž, *Národní výbor a četnictvo: převzetí rakouského četnictva do služeb nového československého státu (1918-1920)*, in: *Moderní dějiny* 20, 2012, č. 2, s. 61-82.

⁹ M. KLEČACKÝ, *Josef Ježek a Otto Bláha – cesta dvou četnických generálů před Národní soud*, in: *Moderní dějiny* 22, 2014, č. 2, s. 155-187.

¹⁰ Jiří VANĚČEK, *Četnictvo na Olomoucku v letech 1918-1945*, Olomouc 2016.

¹¹ Srov. seznam použitých pramenů a literatury.

¹² O. KOLÁŘ, *Státní pořádkové složky na Chebsku v době první československé republiky*, Praha 2016.

nižších četnických útvarů, především četnických stanic, jsou uloženy v příslušných státních okresních archivech. Stav dochování těchto písemností je nicméně velmi různorodý, spíše však špatný. Nejčastěji jsou tak k dispozici pouze památníky, staniční služební knihy a registraturní pomůcky. Spisy, jejichž část se věnovala i osobním záležitostem příslušníků stanic se dochovaly zřídka. Osobní pozůstalosti četníků byly do archivů předávány málokdy, právě v nich lze ale nalézt hodnotné informace ze života četníků. Příkladem je pozůstalost četníka Jaroslava Kabelky, uložená ve Státním okresním archivu v Benešově, která obsahuje část jeho soukromé korespondence.

Obecným východiskem pro studium četnictva jsou *tištěné prameny* normativní povahy, které byly ať už v podobě jednotlivých předpisů či jejich sbírek vydávány především v období meziválečné republiky.¹³ Sbírkou sloužily zejména jako studijní materiál pro příslušníky sboru. Ačkoliv zobrazují v podstatě jen ideální stav, některé z nich díky vysvětlujícím poznámkám autorů, dlouholetých četnických důstojníků, dávají podrobněji nahlédnout na míru respektování jednotlivých ustanovení. Velmi užitečný je rovněž Věstník četnictva, kde byly v letech 1919 až 1942 každý měsíc otiskovány aktuální výnosy ministerstva vnitra a další normy týkající se četnictva. Bez porovnání s dalšími prameny je však jejich využití problematické.

Třetím, pro poznání každodennosti již ze své podstaty nejdůležitějším typem pramenů, jsou písemné vzpomínky četníků, jež jsou však na druhou stranu nejméně dostupným zdrojem informací. Výjimkou jsou dosud vydané paměti četníků Františka Fary, Břetislava Bečky a Václava Šrola. Všichni tři sloužili v pohraničních oblastech Čech v období meziválečné republiky, Fara a Bečka i během protektorátu. Fara a Bečka jako příslušníci mladší generace zahájili službu u četnictva teprve ve třicátých letech a prošli tak rovněž službou u Stráže obrany státu, Šrol byl oproti tomu v té době již v četnické penzi. Ve svých pamětech se četníci zaměřili především na vyličení služebního života, nicméně v omezené míře dali nahlédnout i do svého soukromí. V tomto ohledu podává nejvíce informací František Fara. Vzpomínky se odlišují narativním stylem i hloubkou výkladu. Lze říci, že Fara i Bečka píše populárnějším stylem, Bečka o sobě ale hovoří v er formě. Václav Šrol naopak píše méně stylizovaně¹⁴, častěji vyjadřuje vlastní názory, se kterými se čtenář nemusí ztotožňovat. Posledním zdrojem je nevydaná rodinná kronika četníka Václava Panuše, jenž byl

¹³ Srov. seznam použitých pramenů a literatury.

¹⁴ Jeho práce má charakter souboru memoárově laděných povídek z četnického života.

vzhledem ke snaze zachovat co nejvíce informací svým potomkům sdílnější. Práce zmíněných četníků tvoří hlavní komparativní materiál v předkládané práci. Upřesňují obraz četnictva tak, jak je podáván normativními a diplomatickými prameny. Na druhou stranu jsou však stále pramenem subjektivním.

Platí to i o vzpomínkových pracích potomků četníků, které ale díky odlišným motivacím při psaní poskytují mnohem více informací o všedním životě četnických rodin. Mezi ně lze zařadit publikaci *Aby národ žil*, která se věnuje osudům tří obětí nacistického režimu, které se zapojily do odbojové činnosti, z pohledu jejich potomků. Jednou z nich byl četnický výkonný důstojník Felix Peřka. Jeho syn přibližuje službu Peřky v různých oblastech Čech ve druhé polovině třicátých let a za protektorátu až do roku 1942, kdy spáchal sebevraždu.

Zkoumání jednotlivých oblastí každodennosti je možné pouze kombinací naznačených tří skupin pramenů, jejichž dochovanost je však proměnlivá.

Pravděpodobně největší možnosti skýtá tematika bydlení příslušníků četnického sboru. Život na četnických stanicích mapuje v základní rovině kasární předpis, který podává informace o vybavení a denním režimu, který zde panoval. Podobu konkrétních útvarů je možné sledovat z dobových fotografií, které jsou však vzácné. Důležitým pramenem tak zůstává část fondu Zemského výboru v Praze v Národním archivu, která se týká uzavírání nájemních smluv jednotlivých četnických útvarů na území Čech a obsahuje též plány a půdorysy, díky nimž je možné si utvořit představu o rozvržení jednotlivých místností do roku 1928. Nájemní smlouvy je pak možné někdy najít ve fondech četnických stanic. Hygienické poměry na stanicích mapují v první řadě vzpomínky četníků, někdy také rovněž protokoly o přehlídce stanic, které jsou součástí fondů četnických stanic. Měly ustálený formulář, ve kterém (většinou) okresní četníci velitelé nebo velitelé četnických oddělení hodnotili mj. také úroveň ubytování a stravování. Šíře zápisů se lišila podle zvyklostí přehlízejícího důstojníka. Vzhledem k charakteru protokolů lze zde konkrétnější informace dohledat spíše v případech nalezení některých nedostatků. Situaci v kasárnách zemského četnického velitelství v Praze rozebírají mj. spisy šéfklaře četnictva, které jsou uloženy ve fondu zemského četnického velitelství Praha v Národním archivu. Stěžejním zdrojem informací o soukromém bydlení četníků jsou jejich vzpomínky, nicméně doplňkově je možné čerpat i z fondů okresních úřadů, které vedly evidenci obyvatelstva. Policejní přihlášky s údaji

o vlastnictví či pronajímání bytů či domů například dávají částečně nahlédnout do majetkových poměrů četníků.

Problematika uzavírání sňatků příslušníky četnického sboru je řešena zejména v normativních pramenech. Kromě vydaných předpisů je nutno zohlednit rovněž spisy generálního velitele četnictva a zemského četnického velitele v Praze, potažmo protektorátních orgánů, které postihují v celistvosti právní vývoj. Konkrétní údaje o vydaných povolení k sňatku, důvodech jejich zamítnutí je třeba hledat rovněž ve fondu zemského četnického velitelství, nicméně stejně jako v případě snahy o tvorbu statistik počtu uzavřených sňatků, rozvodů jsou prameny pouze torzovité a nepokrývají celé zkoumané období. Jedná se kromě spisů o několik knih, které evidují vydaná povolení k sňatku (v letech 1920-1922), někdy s odůvodněním proč nebyly uděleno a uzavřené sňatky (v letech 1920-1929). Avšak ani v tomto období nejsou dle srovnání s dalším materiálem kompletní. Poněkud lepší situace panuje v případě zkoumání sociálního původu četnických nevěst a porodnosti, kde lze využít osobní spisy četníků z fondů Zemské četnické velitelství Praha a Generální velitel četnictva. V každém spisu byla jedna rubrika věnována manželkám četníků. Kromě základních životopisných dat lze zde najít i údaje o rodičích a sourozencích nevěsty, jejich povolání a o dětech. Rodinný život četníků je z podstaty věci oblast prameny těžko postižitelná, dostupná většinou jen ze vzpomínek četníků a jejich potomků. Podobně i způsoby trávení volného času lze zkoumat především z pramenů osobní povahy, v těchto případech je ale možné využít i spisy zemského velitelství a generálního velitele četnictva.

Otázka zdravotní péče je zastoupena zejména ve spisech zemského velitelství. Základní informace o četnických lékařích poskytují dobové příručky – kalendáře četnictva či zdravotní schematismy, které lze doplnit spisy zemského četnického velitelství v Praze, týkajícími se personálních záležitostí. Kompetence lékařů je možné dohledat ve sbírkách četnických předpisů. Onemocněním a úrazům četníků jsou věnovány dva kartony spisů a několik knih ve fondu zemského velitelství. Nachází se zde i roční statistiky nemocných četníků v rámci obvodu zemského velitelství Praha, ale pouze pro léta 1925-1930. Z úředních knih je kromě evidenčních knih onemocnění mužstva a důstojníků třeba zmínit protokol šéflékaře četnictva Bedřicha Röschela z let 1923-1924, do kterého zapisoval koncepty svých odpovědí různým četnickým orgánům a kde lze do detailu ve vymezeném časovém úseku sledovat problematiku lékařské péče u četnictva včetně superarbitračního řízení. Zvláštní pozornost zasluhují rovněž hlášení

o zraněných a padlých zasílaná šéflékaři četnictva jednotlivými velitelstvími četnických oddělení v pohraničních oblastech na konci třicátých let, zvláště v roce 1938.

Hmotné poměry četníků nejlépe ukazují paměti příslušníků sboru a jejich potomků. Základní informace o platovém ohodnocení četníků lze čerpat z příruček, které byly příslušníkům sboru vydávány samostatně pro značnou komplikovanost platového i penzijního zákonodárství. Důležitým pramenem pro výzkum sociální otázky jsou penzijní spisy, které jsou součástí fondu zemského četnického velitelství v Praze. Obsahují výměry odpočivných platů četníkům odcházejícím do výslužby, zachycují ale také aktivní platy.

3. Každodennost příslušníka četnického sboru v Čechách s důrazem na období let 1918-1945

3.1 Četnická služba

3.1.1 Formování četnického sboru v letech 1850-1945

Od počátku vzniku četnického sboru v habsburské monarchii v polovině 19. století byla četnická profese specifickým typem povolání, které bylo do značné míry odvislé od dobového vládního režimu. Potřeba zajištění veřejného pořádku a bezpečnosti tak byla v některých obdobích provázána s nutností plnit úkoly politické povahy, v čemž se příslušníci četnického sboru, kteří tuto činnost prováděli, nelišili od ostatních státních úředníků. Požívali rovněž od počátku řady výhod, kterých se ostatním kategoriím obyvatelstva dostalo až v pozdějších letech, v některých případech až v období meziválečné republiky.

V čem však bylo jejich postavení jiné? Kromě toho, že bylo četnictvo ozbrojenou složkou státní správy, lišilo se způsobem vnitřní organizace, která korespondovala s hierarchizací v armádě. Přestože se objevovaly snahy o zcivilnění četnictva, až do roku 1945 byl funkční systém vojenské organizace. Jedním z důvodů byl politický kurz, který převládl v prvních letech Československé republiky, kdy byly diskuse o charakteru četnictva nejintenzivnější, protože se formovalo nové četnické zákonodárství. Zásadní ale byla především potřeba disciplinovanosti příslušníků četnického sboru, která zaručovala jeho lepší ovladatelnost. Svou roli sehrály také obavy o celkovou funkčnost a jednotnost sboru, pokud by četnictvo plně spadalo do kompetence politických úřadů, pro jejichž vlastní činnost by navíc představovalo neúměrné zatížení.¹⁵ Na druhou stranu přinášel tento způsob hierarchizace i řadu problémů. Mezi ně mohlo patřit vytváření sociálních rozdílů mezi mužstvem a četnickými důstojníky, kázeňské přestupky či naopak zneužívání pravomoci. Pro jejich řešení byli kompetentní buď příslušní četniční nadřízení, nebo v závažnějších případech vojenská justice.

¹⁵ *Důvodová zpráva k návrhu zákona o četnictvu z roku 1920.* [online]. [cit. 10. 10. 2018]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2212_00.htm, Ivan BOHATA, *Protílidová úloha četnictva v letech 1918-1938*, Praha 1978, s. 25-26.

Četnický sbor prošel od padesátých let 19. století procesem postupné profesionalizace, která se projevovala v několika rovinách. Mimo to, že charakter a úkoly četnického sboru vymezovalo zvláštní zákonodárství, byl též vybudován specifický systém finančního ohodnocení četníků. Sbor byl od samého počátku těsně svázán s armádou, odkud se také zprvu rekrutovala větší část jeho příslušníků, ale k četnictvu mohli být přijímáni i civilisté, kteří již absolvovali povinnou vojenskou službu.¹⁶ V obou případech však museli splňovat předepsané požadavky. V zásadě je lze rozdělit do tří oblastí – 1) fyzické předpoklady 2) osobní a rodinné poměry 3) státoobčanské předpoklady.

Do první oblasti patřil věk uchazeče a jeho tělesné proporce (v období protektorátu rovněž „rasová“ příslušnost). Obojí souviselo s charakterem služby, jež sestávala v případě mužstva většinou z obchůzkové činnosti a kladla důraz na tělesnou zdatnost. Požadavek na minimální výšku pak také s reprezentací sboru obecně. Věk byl zprvu stanoven na 24 až 36 let, zákonem o četnictvu z roku 1876 na 20 až 40 let, zákonem o četnictvu Československé republiky z roku 1920 na 21 až 34 let a naposledy v protektorátu od roku 1942 na 18 až 25 let.¹⁷ Změny v dolní hranici vyplývaly z posunů hranice zletilosti ve znění rakouského všeobecného občanského zákoníku (ABGB) a posléze československého zákonodárství. Z tohoto pravidla ale mohly být činěny výjimky.

Druhá oblast se týkala konkrétně rodinného stavu uchazečů a sociálního prostředí, ze kterého vzešli. V praxi vylučovala z jejich řad osoby trestané a negramotné¹⁸, ženaté či vdovce s dětmi. Úprava z roku 1942 připouštěla kategorii rozloučených bez dětí a bez alimentálních závazků.¹⁹

Poslední oblast pak určovaly dobové vládní režimy, podle kterých se mohli stát příslušníky četnického sboru pouze adepti s rakouským (resp. československým) státním občanstvím, znalí jazyka země, ve které měli sloužit. Po roce 1918 se hovořilo

¹⁶ Adam WANDRUSZKA – Peter URBANITSCH, *Die Habsburgermonarchie 1848-1918, Band V: Die bewaffnete Macht*, Vídeň 1987, s. 238. Lubomír UHLÍŘ – Pavel MACEK, *Dějiny policie a četnictva I*, Praha 1997, s. 79-80.

¹⁷ J. ERHART, *Rukověť*, s. 380. L. UHLÍŘ – P. MACEK, *Dějiny policie a četnictva III*, s. 87.

¹⁸ V období habsburské monarchie se hovořilo o znalosti čtení psaní a počtů, po roce 1918 se v zákoně o četnictvu vyskytovala formulace „vzdělání, jakého se nabývá na obecné škole“.

¹⁹ L. UHLÍŘ – P. MACEK, *Dějiny policie a četnictva III*, s. 87. O této problematice bude podrobněji pojednáno v následujících podkapitolách.

pouze o československém jazyce.²⁰ Tato úprava však ztěžovala činnost (mnohdy mladým) četníkům odeslaným do pohraničí či na Slovensko (nemluvě o území Podkarpatské Rusi), kde byla znalost němčiny a maďarštiny nutností. V období protektorátu naopak převažoval opačný trend a kromě znalosti českého jazyka bylo nutné prokázat rovněž znalost němčiny.

Důkladný výběr příslušníků sboru byl doprovázen snahou o budoucí zvyšování jejich kvalifikace. Specifika služby, která postupně vyplynula z praxe, vedla k vytvoření vlastního vzdělávacího systému a tím i k hlubší specializaci četnictva mezi ostatními pořádkovými a bezpečnostními složkami. Četnický vzdělávací systém se rozvíjel od sedmdesátých let 19. století až do období první republiky, kdy se ustálil na třístupňovém školství a řadě odborných kurzů.

Nedílnou součástí formování četnického sboru bylo vštěpování zásad, kterými se jeho příslušníci měli řídit při výkonu služby i mimo něj. Příslušné poučení nabízela již některá ustanovení služební instrukce z padesátých let 19. století, která byla s drobnými obměnami využívána i po roce 1918. Základní povinností byla náležitá reprezentace sboru a s ní související bezvadné chování. Velký důraz byl kladen na nestrannost jednání četníka, což podpořil i zákon z roku 1927, kterým bylo četníkům (a vojákům) odebráno volební právo, přiznané jim krátce po vzniku republiky²¹ a také razantní omezení jejich účasti ve spolcích. Vystupování četníků na veřejnosti (včetně schopnosti důrazného zakročení ve službě v případě potřeby) mělo být stěžejní pro utváření ideálního obrazu sboru v očích obyvatelstva, který měl působit dojmem důrazného a efektivního, ale nikoliv represivního aparátu.

K zajištění poslušnosti svých podřízených využívala četnická správa již zmiňovaný systém hierarchizace. Důležitým nástrojem byla také ale přísaha, kterou ukotvovalo rakouské i československé četnické zákonodárství. Její obsah se proměňoval se změnami politických poměrů,²² zůstávala však stále nutným předpokladem pro výkon

²⁰ Ze zákona existovala výjimka, která však podmiňovala setrvání u četnictva naučením se jazyka do dvou let. I. BOHATA, *Protidivácká úloha četnictva*, s. 26.

²¹ Mezi neúspěšnými kandidáty o zvolení do Poslanecké sněmovny československého parlamentu bylo před rokem 1927 i několik četníků. Ondřej KOLÁŘ – Ivana KOLÁŘOVÁ, *Generál četnictva Karel Vyčítal*, Praha 2018, s. 71.

²² Po roce 1918 se její obsah změnil, když namísto císaři a bohu četníci přísahali Československé republice a její vládě. Proměna charakteru přísahy byla tehdy těžko únosná pro četníky německé národnosti, podobně jako povinné skládání slibu věrnosti Adolfu Hitlerovi od roku 1940 pro české

četnického povolání.²³ Význam přísahy, i přes hrozbu sankcí při jejím nedodržení, zůstával však spíše ve formální rovině. Větší efekt na motivaci četníků při výkonu služby mohly mít nejrůznější benefity a pochvaly ze strany nadřízených²⁴ a v neposlední řadě také vědomí zákonné ochrany před případnými urážkami z řad veřejnosti.²⁵

Přes všechna negativa, která četnické povolání mohlo přinášet, byl o službu v řadách sboru velký zájem. Hlavním důvodem byla pravděpodobně skutečnost, že znamenalo stabilní zaměstnání s nárokem na penzi a také s jistotou stálého ubytování. Dohromady pak zajišťovalo příslušníkům sboru určité společenské postavení.

3.1.2 Četnická služba v Čechách v letech 1918-1945

Služba v řadách československého četnictva vycházela v mnoha ohledech z rakouského vzoru. Kontinuita se projevila již převzetím četnického zákonodárství, které sice bylo později transformováno, v hlavních rysech ale stále odpovídalo rakouskému. V období protektorátu lze pak také pozorovat inspiraci u německých pořádkových složek. Zásadní pro sbor v nových podmínkách bylo zajištění personálu, které bez využití původního nebylo myslitelné. Bylo však doprovázeno eliminací nevhodných osob a jejich pozvolným nahrazováním vhodnějšími kandidáty.²⁶ Jimi byli hlavně legionáři, jež byli v období první republiky tradičně upřednostňováni a

četníky (a rovněž další státní zaměstnance). Ondřej KOLÁŘ, *Služební slib slezského četnictva*. [online]. [cit. 10. 10. 2018] Dostupné z: <http://bs-csr.blogspot.com/2010/05/sluzebni-slib-slezskeho-cetnictva.html>

²³ Praktické provedení za první republiky se odehrávalo za přítomnosti zemského četnického velitele a některého z četnických důstojníků a spočívalo ve vyslovení sousloví „tak přísaháme“ a souběžném zvednutí pravé ruky po přečtení přísahy. Josef ERHART – Oldřich PINKAS, *Sbírka četnických předpisů*, Kroměříž 1923, s. 29.

²⁴ Kromě klasických pochval udělovaných četníkům například při odchodu do výslužby se jednalo také o pochvaly ministerstva vnitra za mimořádné výkony ve službě doprovázené někdy finanční odměnou. J. ERHART, *Rukověť četnictva*, Praha 1932, s. 179. Dále srov. např. *Věstník četnictva státu československého 1922* (dále *Věstník četnictva*), č. 21 a 22.

²⁵ J. ERHART, *Rukověť*, s. 225.

²⁶ Více k tématu viz např. Martin KLEČACKÝ, *Převzetí rakouského četnictva československým státem 1918-1919* (rigorózní práce FF UK), Praha 2011.

zvýhodňování při přijímání do řad pořádkových a bezpečnostních sborů.²⁷ Po roce 1939 byli na druhou stranu mezi prvními, kteří byli z četnictva propouštěni.

Atraktivita četnického povolání se paradoxně zvyšovala se zhoršující se hospodářskou a sociální situací státu po vypuknutí krize ve třicátých letech. Pro zástupy nezaměstnaných představovalo vysněné zaměstnání, které by je mohlo oprostít od starostí o zabezpečení rodiny. Pro to, aby jej získali, byli někdy dokonce ochotni dopustit se podplácení.²⁸ I přes tehdejší částečné navyšování stavů zůstávalo ale získání místa u četnictva poměrně složité, také vzhledem k vysokým nárokům.²⁹

Pokud zájemce o službu v četnickém sboru splnil dané požadavky na přijetí, úspěšně dokončil předepsané kurzy a odsloužil zkušební dobu, stal se definitivním četníkem s vidinou četnické služby minimálně po dobu dalších tří let. Většinou pak působil na některé z četnických stanic, jejichž počet jen v oblasti Čech přesahoval půl druhého tisíce.³⁰ Sloužit mohl případně i u některého ze specializovaných útvarů. Služba v nich mnohdy vyžadovala více než obvyklé pensum znalostí a dovedností poskytované na četnických školách. Četnická správa ale v těchto případech zajišťovala rozšiřující odborné kurzy.

Charakter četnické služby byl velmi různorodý. Ovlivňovala jej nejen sociální a národnostní skladba obyvatelstva, ale také přírodní podmínky dané oblasti. Jinak proto

²⁷ Srov. např. Jana ČECHUROVÁ – Ivan ŠEDIVÝ, *Legionáři a sokolové*, in: Dagmar HÁJKOVÁ – Pavel HORÁK (eds.), *Republika československá 1918-1938*, Praha 2018, s. 353.

²⁸ Zájemce o službu u četnictva z Heřmanic například prosil známého četníka Kabelku, „*zda-li to bude možné kdyby jse [sic!] mi skutečně k tomu místu pomohl zadarmo to chtít nebudu, když bude třeba něco podplatit tak Vám hned zašlu, myslím tak, že by jsme to tak prorazili dnes to jinak nejde.*“ (Státní oblastní archiv Praha (dále SOA Praha): Státní okresní archiv Benešov (dále SOKA Benešov), fond (dále f.), Kabelka Jaroslav (neuspořádaný fond), dopis Vojtěcha Maška Jaroslavu Kabelkovi z 1. 9. 1933.)

²⁹ Četník František Fara vzpomínal na své přijetí ke sboru v roce 1933, kdy „*vláda vypsala konkurz na přijetí většího počtu mužů k čsl. četnictvu [...] Dostal jsem výzvu, abych se dostavil do Prahy k četnickému odvodu. Bylo nás tam ten den 125 žadatelů a z tohoto množství nás bylo odvedeno jen 25. [...] [vyvolávač] řekl, že já jsem jediný, který má poznámku „schopen bez vady“. [...]*“ (František FARA, *Četnické vzpomínky*, Praha 2002, s. 22.)

³⁰ V roce 1924 se na území Čech nacházelo celkem 1359 četnických stanic v rámci obvodů 27 četnických oddělení. (L. UHLÍŘ – P. MACEK, *Dějiny policie a četnictva II*, s. 198-199.) Pro srovnání - v období protektorátu, kdy kvůli územním změnám počty útvarů klesaly, bylo v roce 1943 v rámci obvodu ZČV Praha 879 stanic ve 14 četnických oddělení. (L. UHLÍŘ – P. MACEK, *Dějiny policie a četnictva III*, s. 213-215.)

vypadala služba v hornatém pohraničí oproti službě ve vnitrozemské části Čech. Svou roli zde hrála i velikost stanic. Častější byly stanice s vyšším počtem četníků, avšak vyskytovaly se i stanice „jednomužové“. Přidělení četníka na danou stanici zpravidla nebývalo definitivní, spíše bylo obvyklé, že za svou kariéru vystřídal více služebních míst v závislosti na aktuálních potřebách četnické správy či na jeho osobních a rodinných poměrech. Obecně se od poloviny dvacátých let projevovaly snahy vycházet příslušníkům četnictva vstříc s ohledem na jejich rodiny.³¹ V potaz byl brán rovněž charakter působiště, pokud se jednalo například o službu v zapadlejších částech Čech (pohraničí), kde měli četníci po dvou letech služby možnost požádat o přeložení.³² Stejně tak ale měli nadřízení možnost přeložit četníka jinam, pokud řádně nevykonával službu nebo se provinil svým chováním. V těchto případech se hovořilo o “přemístění z vlastního zavinění”.³³ Nutno však podotknout, že pro četnické orgány představovalo přemísťování četníků, za nimiž byly služební důvody nevídané finanční výdaje (na rozdíl od “přemístění na vlastní prosbu”, které si příslušníci sboru museli hradit sami), i proto se snažily realizovat jej jen v nutné míře.³⁴

S přemísťováním četníků souvisel problém jejich uplatnění v jiné lokalitě s jejich stávajícími schopnostmi a znalostmi. Zvláště markantní se ukázal být v případech jazykových dovedností v oblasti němčiny, které v praxi ne vždy odpovídaly představám četnické správy.

O potížích při výkonu služby se v této souvislosti ve svých vzpomínkách zmiňuje několik četníků. Velitel četnické stanice v Borovanech na Českobudějovicku názorně, leč poněkud sarkasticky, popsal například nemožnost vyšetřování v oblasti s německy hovořícím obyvatelstvem krátce po vzniku republiky, když mladý, začínající četník neovládal němčinu a naopak vyšetřovaný češtinu: „[...] [četník Konopík - pozn. aut.] hlásil, že je vše vyšetřené, ale že neví co mu Herforth říkal, protože mu nerozuměl [...]. Potom jsme poslali soudu udání ve kterém bylo uvedeno, že nevíme jak se Herforth ospravedlňuje, ježto si s vyšetřujícím četníkem nerozuměli, protože je každý jiné národnosti [...]. S ohledem na to, že [Konopík - pozn. aut.] neumí německy a v Borovanech to služba vyžaduje, musel v nejkratší době zase odejít na svoji kmenovou

³¹ J. ERHART, *Rukověť*, s. 213-214.

³² Tamtéž, s. 212-213.

³³ Tamtéž, s. 211-212.

³⁴ Tamtéž, s. 214.

stanici do Strážkovic.“³⁵ Břetislav Bečka pak vzpomínal na svou službu na stanici v příhraniční Dolní Poustevně v roce 1936 v období rozmachu sudetoněmeckého hnutí: „Copak, Bečka by věděl, jak a koho se zeptat, ale ta německá řeč mu pořád dělá potíže. Tolik neumí, aby se pustil do něčeho většího, a zejména choulostivého. Každé špatné, nešikovné vysvětlení může všechno zkazit.“ A připomínal také nesrozumitelnost německých nářečí.³⁶

V rámci československého četnického zákonodárství a instrukcí se hovořilo obecně o menšinovém jazyku (v případě Čech tj. německém), který měl být vyučován na četnických školách a jehož znalost byla vyžadována od adeptů na vyšší velitelské funkce.³⁷ Přesto nebylo praktické používání němčiny četníky vždy dokonalé, čehož si byli generální velitel četnictva i zemský četnický velitel vědomi. Přiosvětlení politické situace v pohraničí a následné navyšování počtů příslušníků bezpečnostních sborů v těchto oblastech vedlo ke zvyšování nároků na ovládání německého jazyka a k jeho důslednější kontrole. Znalost „menšinového jazyka“ byla od roku 1934 vyžadována nově i od četníků usilujících o přijetí do školy pro výcvik velitelů stanic.³⁸ Podle četnické správy byla horší úroveň němčiny u adeptů z vnitrozemských oblastí, kterým bylo doporučováno zažádat si o převelení do pohraničí, kde by si jazyk mohli lépe osvojit.³⁹

Za protektorátu se z němčiny stal služební jazyk, který postupně převládl v četnických písemnostech. Jazykové kurzy se nyní odehrávaly i na stanicích, úroveň znalosti četníků však stále nebyla pro jejich nadřízené zcela uspokojivá. Generální velitel četnictva tak v září 1941 ve spisu podřízeným zemským velitelstvím nařídil velitelům četnických stanic lépe přizpůsobit vyučování „vnější službě“ (tj. obchůzkám v terénu), která jej narušovala, a zavést systém kontrolní evidence docházky do kurzů. Zmiňoval rovněž i nezáměr některých četníků, který snad někdy mohl představovat i určitou formu nesouhlasu s okupačním režimem.⁴⁰ Již zmiňovaný četník Bečka, díky

³⁵ Václav ŠROL, *Četnické humoresky z Borovan*, České Budějovice 2018, s. 10.

³⁶ Jaroslav BENEŠ (ed.), *Z mého četnického života. Vzpomínky štábního strážmistra Břetislava Bečky*, Mladá Boleslav 2016, s. 25.

³⁷ *Instrukce pro četnické školy*, Praha 1932 (2. vyd.), s. 18, 24, 30.

³⁸ *Věstník četnictva 1934*, roč. XVI, č. 9.

³⁹ SOA Praha: SOkA Benešov, f. Četnická stanice Červený Újezd (neuspořádaný fond), č. j. 988/1937.

⁴⁰ SOA Praha: SOkA Benešov, f. ČS Ouběnice (neuspořádaný fond), Výkaz o vyučování německého jazyka příslušníků stanice (1940-1942). Vložený opis spisu GVC ZČV a ÚČPO z 24. 9. 1941.

mnohaleté službě v pohraničí již perfektně ovládající němčinu, vysvětloval svým staničním kolegům po výsledku gestapem na dotaz, proč s nimi nehovořil německy, ale česky tím „že jsem tady doma v Čechách. A jako hosty jsem je taky nezval. [...] Abys dobře pochopil, všechno, co řekli, jsem ihned rozuměl. Přesto jsem si to nechal od tlumočníka přeložit. A ne proto, abych si ověřil, zda jsem dobře rozuměl. Hlavně proto, abych získal čas na přípravu odpovědi. Abych také tou odpovědí pokud možno podezření od sebe odehnal, nebo alespoň záležitost trochu zamotal. [...] Hlavně se ovládnout a neskočit jim tak řečeno na špek.“⁴¹

Z hlediska každodenního pracovního režimu byla četnická služba typem povolání, které se přizpůsobovalo služebním potřebám. Tím, že ji četníci zčásti trávili na obchůzkách, mohla přesahovat až do ranních hodin druhého dne a byla velmi fyzicky i psychicky náročná. Klasické schéma denní služby samozřejmě platilo pro ty četníky, kteří v daný okamžik zůstávali na stanici a vyřizovali běžnou úřední agendu, i ti však v případě potřeby vyrazili do terénu. Působení u četnictva vyžadovalo dobrou fyzickou kondici, nicméně s postupnou modernizací dopravních prostředků v průběhu dvacátých a třicátých let byla služba alespoň zčásti ulehčována a zefektivňována.

Konkrétní náplň práce se samozřejmě lišila podle typu útvaru. Protikladem vesměs správní činnosti v nejvyšších patrech četnické správy - u četnického oddělení ministerstva vnitra, štábu generálního velitele četnictva, na zemských četnických velitelstvích či u velitelství četnických oddělení - byla služba výkonná. V obou případech záleželo také pochopitelně na tom, zda se jednalo o důstojníky či mužstvo. Případný kariérní postup byl pevně svázán s požadavkem na odsloužená léta, zkušenosti s velením a absolvováním příslušné četnické školy (v případě velitelských pozic). Ani to však četníkům vždy nezaručovalo okamžitou změnu dané pozice, neboť ve sboru platila systemizace míst, která se dále řídila podle jejich hodnotního pořadí. Některé z četnických útvarů byly obsazovány častěji vojáky z povolání. Za příklad lze uvést četnické letecké hlídky, zřízené v roce 1935, kde požadovaný pilotní průkaz vlastnili spíše příslušníci letectva československé armády než četnictva, avšak i oni se někdy vyskytovali v jejich řadách jako piloti nebo letečtí mechanici.⁴² O zařazení k některým typům četnických útvarů bylo možno požádat na základě doložení absolvování

⁴¹ J. BENEŠ (ed.). *Z mého četnického života*, s. 118.

⁴² Jindřich MAREK, *Vzdušní donkichoti. Četnické letecké hlídky 1935-1939. Čs. letci u 280. a 544. perutě RAF*, Cheb 2001, s. 66-67.

potřebných speciálních kurzů, v jiných případech k nim byli četníci zařazováni automaticky. (Týkalo se to zejména četnických pohotovostních oddílů, zřizovaných v pohraničí, jež byly obsazovány čerstvými absolventy škol pro četníky na zkoušku.)

Nezbytným předpokladem výkonu služby bylo užívání stejnokroje a jeho součástí, jež stanovovaly předpisy. Četníci s výjimkou četníků na zkoušku mohli vyměnit uniformu za civilní oděv v době, kdy nebyli ve službě, a to fakticky od roku 1919, respektive 1923.⁴³ Každý četník na zkoušku měl nárok na poskytnutí první uniformy a dalších součástí výstroje na náklady četnické správy. U zemských četnických velitelství měly být podle právní úpravy z roku 1926 zřízeny sklady, odkud byly vydávány a kde rovněž bylo možné požádat o nahrazení nevyhovujících či o dodání chybějících částí výstroje. Část z nich se nacházela přímo zde, byla však možná i jejich objednávka u některého z výrobců. Na tomto místě je třeba podotknout, že četnická správa neměla přednostního dodavatele a nechávala v tomto směru četníkům ve výběru volnost.⁴⁴ Při tom byli příslušníci sboru pochopitelně z mnoha stran konfrontováni s reklamními nabídkami nejrozličnějších krejčovských závodů, které využívaly nevyhnutelnosti nákupů stejnokrojů a o své četnické zákazníky „soupeřili“ prostřednictvím poskytování slev a podobně.⁴⁵

Přestože byl samostatný československý stát budován na diametrálně odlišných základech než zaniklé Rakousko-Uhersko, zůstávaly oblasti, kde se ukazovalo využití jeho dědictví v nových poměrech jako prospěšné. Převzetím četnictva se novému státu dostalo dobře fungujícího, plně profesionálního sboru, který si mohl přetvořit dle vlastních potřeb. Pečlivý výběr budoucích četníků, jejich následný výcvik ve spojení s budováním vnitřní soudržnosti sboru měl za cíl zajistit deklarovanou reprezentativnost a efektivnost této pořádkové složky. Významným rysem služby četnictva v Čechách (v obvodu zemského četnického velitelství Praha) byla její odlišnost u vnitrozemských a pohraničních útvarů. Právě oblasti s německy hovořícím obyvatelstvem obzvláště zaměstnávaly četnickou správu ve třicátých letech. Do těchto míst se tehdy

⁴³ J. ERHART – O. PINKAS, *Sbírka*, s. 62-63.

⁴⁴ Jiří VANĚČEK (ed.), *Stejnokrojové předpisy pro četnictvo a jejich změny v letech 1918-1945*, Olomouc 2016, s. 71.

⁴⁵ Jedním z výrazných pražských prodejců specializujících se na uniformy byl Karel Kučera, jehož firma sídlila nedaleko budovy zemského četnického velitelství v Karmelitské ulici č. 16. (reklamní upoutávka viz příloha č. 4)

koncentroval další rozvoj sboru, který pro četníky v praxi znamenal větší pestrost služby, ale také větší nároky.

3.2 Volný čas a rodina

Povinnosti a úkoly kladené na četníky se v praxi promítaly i do jejich soukromého života, a to v daleko větší míře než bylo běžné u většiny profesí. V každodenním životě četníků tak nelze klást dělicí čáru mezi službu a osobní život ve volném čase, protože se tyto oblasti prolínaly. Velmi zřetelná byla tato skutečnost u svobodných příslušníků četnického sboru, pro které četnické kasárny představovaly zároveň jejich domov. U ženatých četníků se na druhé straně projevovala častá odloučenost od rodin v důsledku náročné služby. V obou případech je proto nutné při rozboru mimoslužebního života přihlížet k celkovému kontextu.

3.2.1 Život svobodného četníka

Jak již bylo naznačeno, každodenní život svobodných četníků byl v některých ohledech specifický. Nejednalo se jen o muže, kteří se neoženili dobrovolně z přesvědčení či jiných objektivních příčin, ale také o mladé četníky, kteří se (do určité doby) nemohli oženit kvůli ustanovením četnického zákonodárství. Zahájení jejich rodinného života tak bylo regulováno shora v souladu s potřebami četnické správy. Podle znění zákona o četnictvu z roku 1920 se mohli ženit pouze definitivní četníci, kteří odsloužili čtyři povinná léta nebo dovršili 30 let (při zachování pravidla dovršení 21 let při přijetí do sboru). Nejnižší možný věk pro uzavření sňatku se tak v ideálním případě pohyboval mezi 25. až 30. rokem. Ačkoliv se reálný stav vzhledem k povolování výjimek mohl někdy lišit, v principu se jednalo o propracovaný systém, který umožnil zachycení četníků v jejich produktivním věku a minimalizoval faktory, které by je mohly odvádět od služby. Ze stejného důvodu také svobodní četníci bydleli v kasárnách.

Na druhou stranu by bylo přehnané tvrdit, že pokud byl svobodný četník z místa svého působení převelen, nemělo to na jeho osobní život takový dopad jako u jeho ženatých kolegů. Sociální vazby, které si zde vybudoval, byly zpřetrhány a stejně tak byly porušeny jeho každodenní návyky. Přitom k převelení mohlo někdy dojít i ze zdánlivě malicherných příčin, které se ale v kontextu zajištění fungování sboru jevíly závažnými. V červenci roku 1939 byl podán návrh na přemístění strážmistra Václava Skočdopole z četnické stanice v Petroupimi na Benešovsku, který „se 30. dubna 1939 [zúčastnil] *mimoslužebně v civilním obleku taneční zábavy ve Vranovské Lhotě, kde byl*

*napaden a přivoděno mu lehké ublížení na těle.*⁴⁶ Pro jeho nadřízené neexistovala možnost, že by za takové situace mohl na petroupimské stanici zůstat, zřejmě vzhledem k oslabení autority u místního obyvatelstva při výkonu služby. Konkrétní příčiny tzv. přemístění z vlastního zavinění byly různé a na rozdíl od služebních přemístění mohly pro svou nepředvídatelnost a náhlost pro četníky představovat znatelně větší stres.

Obecně největší zásah do každodenního života četnictva v Čechách však představovalo odstoupení československého pohraničí po uzavření mnichovské dohody na podzim roku 1938. Četníci, sloužící do té doby u některého z pohraničních útvarů, byli nuceni stáhnout se do vnitrozemí. Podle oficiálních dobových údajů se k lednu roku 1939 v Čechách nacházelo celkem 2203 četníků ze zabraného pohraničí (a 2183 jejich příbuzných),⁴⁷ kteří byli převeleni buď na stávající četnické stanice ve vnitrozemí, nebo na nové prozatímní stanice, zřizované na nové státní hranici, respektive demarkační čáře, vzhledem k tomu, že jejich bývalé útvary v novém politickém uspořádání území přestaly existovat. Umístění prozatímních četnických stanic bylo nouzové, většinou v prostorech, které byly právě k dispozici. Strážmistr Bečka byl po letech služby u stráže obrany státu na severu Čech a následném zajetí v německém Magdeburku například zařazen na prozatímní stanici v Šemanovicích, která byla umístěna na faře.⁴⁸ Ve svých vzpomínkách dobře vystihl situaci „bývalých hraničářů“ v nových podmínkách: *„Moc toho nenesl. V batohu trochu prádla od maminky a od sourozenců, kteří se na otrhánka ze severní hranice složili. Jinak měl jen to, co měl na sobě. Všechno, co si za předchozí léta opatřil, to zůstalo na staré hranici ve Šluknovském výběžku. Zatěžovala ho jen nová karabina, pistole a pochopitelně nezbytná šavle. [...]“*⁴⁹

Jedním z charakteristických rysů formování služebního i soukromého života četníků tedy byla dočasnost jejich zařazení. Jak ale vypadal běžný život na četnických stanicích či jiných útvarech? V jakých životních podmínkách četníci tehdy žili a jak se stravovali? Byla četnická správa schopná a ochotná zajistit jim komfort minimálně v

⁴⁶ SOA Praha: SOkA Benešov, f. Okresní úřad Benešov (dále OkÚ Benešov), presidiální spisy, k. 66, i. č. 693.

⁴⁷ Jan BENDA, *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*, Praha 2013, s. 505.

⁴⁸ J. BENEŠ (ed.). *Z mého četnického života*, s. 98.

⁴⁹ Tamtéž, s. 97-98.

takové šíři, který by odpovídal jejich proklamovanému postavení ve společnosti a služebním potřebám?

Ubytování pro svobodné četníky bylo zajištěno v četnických kasárnách.⁵⁰ V praxi se mohlo jednat buď o budovy ve vlastnictví četnické správy (resp. země či státu) nebo o pronajaté prostory. Do první skupiny je možné zařadit například kasárny v Karmelitské ulici v Praze, kde sídlilo od padesátých let devatenáctého století velitelství druhého četnického pluku a které využívalo i zemské četnické velitelství po roce 1918. Stavba nových budov byla uskutečňována častěji v menších obcích, kde nebylo reálné využití stávajících budov.⁵¹ Obecně běžnějším jevem byl ale pronájem prostor v soukromých domech či sdílení budovy s jinými státními úřady⁵². Specifickým případem bylo umístění kasáren v domě ve vlastnictví některého z četníků nebo jeho příbuzných, pokud se v dané lokalitě nenacházel žádný jiný vhodný byt. Tehdy ovšem bylo nutné získat povolení ministerstva vnitra a potvrzení místního úřadu.⁵³

Vzhledem k bytové nouzi panující v Československu ve dvacátých letech byl v roce 1920 vydán zákon o ochraně nájemníků, který měl zabránit pronajímatelům předražovat ceny nemovitostí, a proto stanovil maximální hranice pro zvyšování nájemného.⁵⁴ Při hrazení nájmů tak bylo chráněno i četnictvo, jež však (stejně jako ostatní nájemníci) na druhou stranu nemělo příliš možností k nalezení jiného ubytování, pokud jim současné nevyhovovalo či pronajímatel nejednal korektně. Základem získání prostoru pro četnickou stanici bylo uzavření nájemní smlouvy, která upravovala

⁵⁰ Ustanovení platilo pro frekventanty četnických škol a gážisty mimo hodnostní třídy (tj. strážmistry, štábní strážmistry, praporčíky a vrchní strážmistry). Bydlení mimo kasárny se v těchto případech výjimečně povolovalo, pokud se dotýčný četník staral o své příbuzné. Svobodní důstojníci byli této povinnosti zproštěni. (J. VANĚČEK (ed.), *Kasární předpis pro čs. četnictvo 1924 s doplňky z Věstníků četnictva*, Olomouc 2016, s. 13.)

⁵¹ Obce se měly na stavbě stanic podílet buď převzetím části finančních nákladů, nebo alespoň bezplatným poskytnutím pozemků, stavebního materiálu apod. (J. VANĚČEK (ed.), *Kasární předpis*, s. 43.) Přestože umístění četnické stanice v obci znamenalo jistou prestiž, výdej peněz na stavbu pro ně představoval při jejich obecně špatné finanční situaci zadlužení na dlouhá léta dopředu.

⁵² V okresních městech sídlily např. okresní četnická velitelství a četnické stanice spolu s okresním úřadem či okresním soudem.

⁵³ J. VANĚČEK (ed.), *Kasární předpis*, s. 5.

⁵⁴ Zákon ze dne 8. dubna 1920 o ochraně nájemníků č. 275 Sb. z. a n., zákon ze dne 28. března 1928 o ochraně nájemníků č. 44 Sb. z. a n., vyhláška ministra sociální péče ze dne 24. března 1934 č. 62 Sb. z. a n.

budoucí vztah s pronajímatelem. Zvláště po roce 1928, kdy byl vydán výnos ministerstva vnitra, který se zabýval tzv. stálým ubytováním četnictva, vyznívala větší měrou ve prospěch četnictva.⁵⁵ Před jeho vydáním řešil problematiku nájmu v kontextu ubytování četnictva kasární předpis spíše stručněji. Náležitosti uzavření nájemní smlouvy podrobně upravil až řečený výnos. V praxi se do roku 1928 objevovaly případy, kdy po neúspěšné dohodě o změně podmínek ve stávající smlouvě (například pokud pronajímatel požadoval nepřiměřené zvýšení nájemného), nebyla nová uzavírána a četnictvo tak zůstávalo v dosavadním ubytování bez jakékoliv písemné záruky, pouze pod „záštitou“ zákona na ochranu nájemníků.⁵⁶ Každé nové sjednání nájmu podléhalo schválení zemského četnického velitelství v Praze (a v některých případech ministerstva vnitra) a vyžadovalo potvrzení berní správy, že výše nájemného odpovídá místním poměrům.⁵⁷ Nezbytný byl také do roku 1928 souhlas zemského správního výboru, který měl v gesci stavební záležitosti v obvodu země České.

Výše nájemného se odvíjela od velikosti ubytování a lokality. U klasických stanic o třech, čtyřech místnostech se roční částka pohybovala v řádu stovek korun, v budovách, kde sídlil větší počet útvarů v řádu tisíců korun. Jestliže budova patřila do majetku obce, mohlo být četnictvo jako státní úřad od placení nájemného osvobozeno.⁵⁸ V rámci rozsáhlé správní reformy realizované v roce 1928 byla nově definována role územní samosprávy, která byla nyní organizačně propojena se státní správou. V souvislosti s tím došlo k úpravě dosavadního finančního hospodaření samosprávy, čímž byly zásadním způsobem dotčeny i majetkové záležitosti týkající se četnického sboru. Platba nájemného se tak ze země plně přesunula na stát, podobně jako vlastnictví budov.⁵⁹

Případné opravy prostor měl finančně zajišťovat sám majitel, méně často zemské četnické velitelství, které v takovém případě muselo informovat ministerstvo vnitra. Při tom posuzování potřebnosti oprav mělo provádět výhradně zemské velitelství. Majitel se rovněž zavazoval k obecné údržbě domu (tj. čištění žumpy, komínů a k vymalování

⁵⁵ J. VANĚČEK (ed.), *Kasární předpis*, s. 58-60.

⁵⁶ NA, f. Zemský výbor Praha (1874-1928) (dále ZV Praha), k. 9852, složka Divišov. Tamtéž, k. 9888, složka Říčany.

⁵⁷ J. VANĚČEK (ed.), *Kasární předpis*, s. 5, 44.

⁵⁸ NA, f. ZV Praha, k. 9866, složka Jílové ok. vinohradský.

⁵⁹ Josef DRAHORÁD, *Příručka o služebních příjmech četnictva. Díl II*, Kroměříž 1936, s. 121.

prostor jednou za dva roky).⁶⁰ Náklady vyplývající z každodenního provozu četnického útvaru tj. za úklid, osvětlení, topení a nákup potřebných věcí byly naproti tomu hrazeny z finančního příspěvku, který byl jednotlivým útvarům vyplácen zemským četnickým velitelstvím každý měsíc. Byl jím v první řadě ubytovací paušál určený na úklid ubikací a vnější osvětlení, na údržbu vnitřního zařízení stanice, zvonku a případné související nákupy.⁶¹ Kromě něj bylo vypláceno tzv. otopné, pomocí něž se zajišťovalo topení a vnitřní osvětlení.⁶² K zabezpečení chodu četnické administrativy byl vyplácen kancelářský paušál. Od počátku roku 1929 byly tyto tři položky sjednoceny pod názvem „úřední a kancelářské potřeby“.⁶³ Mimo tyto tři základní paušály existovala řada dalších, kterými bylo četnickým útvarům přispíváno na udržování dopravních prostředků užívaných ve službě, služebního vybavení, na chov služebních psů a podobně.⁶⁴

Pokud hovoříme o konkrétní podobě četnických kasáren, lze obecně říci, že byla velmi různorodá a mnohdy zcela neodpovídala představám četníků ani jejich nadřízených. Lze se tak setkat s útvary umístěnými ve vyhovujících podmínkách, ale zároveň stanicemi dočasně umístěnými například na půdě.⁶⁵ Dispozice prostoru pak přirozeně vyplývala z daných poměrů, i když měla alespoň v základu odpovídat stanoveným normám. V praxi to znamenalo, aby se daná budova nacházela na vhodném místě, ideálně uprostřed obce v blízkosti komunikací, kde byla možnost zajištění pitné vody a ideálně využívání zahrady.⁶⁶

Vnitřní uspořádání kasáren podrobně upravoval výnos ministerstva vnitra z roku 1928. Principiálně měl podle něj každý četnický velitel disponovat vlastní kanceláří, pro podřízené četníky měly být místnosti společné. V sídlech velitelství četnických oddělení a u četnického doplňovacího oddělení v Praze mělo být umístěno i vězení. Mimo to bylo v budovách četnictva možné nalézt spíže, komory a sociální zařízení (koupelny,

⁶⁰ J. VANĚČEK (ed.), *Kasární předpis*, s. 44, 59.

⁶¹ J. DRAHORÁD, *Příručka*, s. 159.

⁶² Tamtéž, s. 163.

⁶³ J. DRAHORÁD, *Příručka*, s. 152.

⁶⁴ Tamtéž, s. 168-174.

⁶⁵ NA, f. ZV Praha, k. 9888, složka Sázava.

⁶⁶ J. VANĚČEK (ed.), *Kasární předpis*, s. 4.

záchod). Pro útvary, které sloužily i účelům ubytovacím, byla předepsána rovněž kuchyně.⁶⁷

Úroveň bydlení příslušníků četnictva závisela také na technické vybavenosti dané budovy. Komfort rostl souběžně s technickým pokrokem. V období habsburské monarchie a také v prvních letech meziválečné republiky bylo běžným jevem osvětlení prostoru petrolejovými lampami, neexistence vodovodů a kanalizace. Elektrifikace budov četnických útvarů probíhala ve dvacátých letech s tím, že její postup se lišil podle toho, jak rychle probíhala v různých regionech. Někdy byla urychlena nedostatkem petroleje. Náklady na provoz budov pak sice rostly,⁶⁸ ale na druhé straně opatření výrazně zjednodušilo běžný život četníků. Na stanicích se topilo většinou v kamnech, jako topivo se používalo uhlí, dřevo či například piliny, které četníci skupovali od lokálních prodejců či z pil. V závislosti na rozvoji dané oblasti byla na stanicích tekoucí voda, v opačném případě využívali četníci studnu, která měla stát v blízkosti kasáren.⁶⁹ Obdobně se na stanicích někdy vyskytovaly splachovací záchody, jindy latríny.

Četníci přespávali ve světnicích, kde měli vyhrazený kavalec se slamníkem. Podle předpisu měli jeden pokoj obývat nanejvýš dva, kteří měli mít k dispozici kromě lůžka židle, každý lampu, věšák na zbraně a oděv, plivátko a džbán na vodu s podnosem a sklenicemi, dohromady stůl, věšák na oděv, šatník, umyvadlo a uhlák s lopatkou a pohrabáčem.⁷⁰ Pokud měli zájem, mohli si navíc přinést i vlastní nábytek, pokud získali svolení velitele a pokud nevadil ostatním četníkům. Vybava kanceláře velitele stanice měla zahrnovat krom věcí již zmíněných výše psací stůl, skříň na spisy a šatstvo a nástěnné hodiny. Kanceláře vyšších velitelů také například klubové soupravy nábytku, křesla či nástěnné zrcadlo.⁷¹

Dalším důležitým aspektem života v četnických kasárnách byla hygienická otázka. Ovlivňoval ji jednak stav budov, jednak počet četníků, kteří je obývali. Podle dobových pramenů se četnické stanice často potýkaly s nadměrnou vlhkostí a z ní vyplývajícími plísněmi.⁷² Stav četnických stanic monitorovali nadřízení - okresní

⁶⁷ J. VANĚČEK (ed.), *Kasární předpis*, s. 42-43.

⁶⁸ NA, f. ZV Praha, k. 9898, složka Vlašim.

⁶⁹ J. VANĚČEK (ed.), *Kasární předpis*, s. 4.

⁷⁰ *Kasární předpis pro čs. četnictvo*, Kroměříž 1936, s. 56-57.

⁷¹ Tamtéž, s. 21, 56-57.

⁷² Kuchyně četnické stanice ve Voticích byla například zamořena houbou. (SOA Praha: SOKA Benešov, f. Četnická stanice Votice (neuspořádaný fond) (dále ČS Votice), Protokol o přehlídce (1925-).

četniční velitelé či velitelé četnických oddělení během přehlídek stanic a povolovali také nákup potřebných věcí z paušálů.

Nedostatky v ubytování v obvodu Zemského četnického velitelství pro Čechy se nejviditelněji projevovaly v místech ubytování frekventantů četnických škol. Po dobu docházky byli hromadně ubytováni v kasárnách Zemského velitelství v pražské Karmelitské ulici a ve Štefánikových kasárnách, které četnictvo sdílelo s armádou. Podoba budovy v Karmelitské ulici v období první republiky vycházela převážně z rekonstrukce v polovině devatenáctého století, kdy byl objekt bývalého dominikánského kostela sv. Máří Magdaleny vyhlédnut jako sídlo druhého četnického pluku. Stav budovy po roce 1918 zcela odpovídal jejímu stáří, jež charakterizoval chlad (z kamenných zdí) a vlhkost. V situaci, kdy bylo v kasárnách ubytováno zároveň více než sto frekventantů se navíc naplno projevíly také její kapacitní nedostatky. Na nevhodnost prostoru upozorňoval ustavičně ve dvacátých letech šéflékař četnictva generál Röschel a varoval před následky, pokud nebudou nalezeny vhodnější prostory. Ačkoliv podle spisů zemského velitelství započalo ve spolupráci s ministerským radou z Kanceláře prezidenta republiky Blažkem zřejmě na Röschelův popud hledání náhradního ubytování v tehdy nově vystavěné budově Vojenského zeměpisného ústavu v Bubenči,⁷³ k realizaci přesunu patrně nedošlo. V lednu 1927 se tak naplnily Röschelovy předpovědi o nebezpečí šíření epidemií v přeplněné budově v Karmelitské, ale také ve Štefánikových kasárnách, kde započala nákaza chřipky. (Srov. přílohu č. 8) Jen mezi 10. a 14. lednem roku 1927 onemocnělo 57 četníků a v únoru se zřejmě nakazil i sám šéflékař.⁷⁴ Postoj četnické správy k dané situaci (o to závažnější, že jakákoliv nákaza se z objektů v centru Prahy mohla snadno rozšířit dále), ale také její možnosti ukázalo opatření, kterým byla jedna třída školy pro výcvik četníků na zkoušku přesunuta trvale do Kladna.⁷⁵ Protože se ale jednalo pouze o čtyřicet četníků,⁷⁶ došlo prakticky jen k minimálnímu zlepšení. Stav kasáren komentovali i někteří četníci

⁷³ NA, f. Zemské četnické velitelství Praha (dále ZČV Praha), k. 1063, č. j. 1130/1925 – spis ZČV velitelství četnického doplňovacího oddělení, hospodářskému referentu a šéflékaři ZČV z 29. 10. 1925.

⁷⁴ NA, f. ZČV Praha, k. 1063, č. j. 111/1927 - koncept spisu šéflékaře zemskému četnickému velitelství z 15. ledna 1927. Tamtéž, č. j. 615/1927 - spis Zemského vojenského velitelství ZČV o zastupování gen. Röschela po dobu jeho onemocnění z 9. 2. 1927.

⁷⁵ NA, f. ZČV Praha, k. 1063, č. j. 1392/1927 – spis ZČV šéflékaři Röschelovi z 6. 9. 1927.

⁷⁶ NA, f. ZČV Praha, k. 1063, č. j. 1413/1927; *Instrukce pro četnické školy*, s. 10.

v neoficiálních periodikách⁷⁷: „*Národní politika* uveřejnila nedávno snímek vnitřku četnických kasáren v Praze a připojila krátkou historii kasáren. Bohužel zapomněla podotknouti, že vedle historických památností jsou v budově zcela nehistorické štěnice. Četnictvo by mělo raději budovu méně historickou, ale účelněji zařízenou a bez štěnic. Dočká se jí brzy?“⁷⁸

Podstatnou složkou všedního dne četníka bylo stravování. U četníků ve výkonné službě bylo nepravidelné, zčásti ale finančně pokrývané “stravným” od zemského četnického velitelství.⁷⁹ Pro svobodné četníky mohlo být zajištěno v samotných kasárnách, případně mohli využít některý z blízkých hostinců. V prvním případě byla na četnických stanicích zřizována kuchyň, stejně jako u doplňovacího oddělení zemského velitelství, kde však stravování vzhledem k vysokému počtu strávníků probíhalo v odlišné formě.

Kuchyň na stanicích si četníci spravovali sami. Případná kuchařka se měla starat spíše o faktický provoz (tj. zajišťování potravin a vaření), finanční záležitosti a jejich evidence závisely zcela na příslušnících sboru a byly pravidelně kontrolovány jejich nadřízenými. (Částku nutnou na provoz kuchyně měli odevzdávat dopředu jednou měsíčně.) Podobně i výběr kuchařek závisel na četnících samých, s tím, že museli získat souhlas svého velitele. Jejich výběr byl však omezený tím, že kuchařka neměla být příbuznou žádného z četníků a měla být vyššího věku a dobré pověsti. Mohla být ale též ubytována v kasárnách, a to buď ve zvláštní místnosti oddělené od ubytovacích prostor četníků, nebo v případě potřeby v kuchyni.⁸⁰

Pokud hovoříme o kuchyňském vybavení, tak jak bylo předepsáno pro četnické stanice a doplňovací oddělení, mělo sestávat mj. ze dvou talířů pro každého četníka, z šesti až osmi hrnců, tří až čtyř rendlíků, jedné až dvou konví, válce s válkem, dvou prken na koláče a na maso, nože a vidličky na krájení masa, dvou vařeček, hmoždíře, struhadla, cedníku, mlýnku na kávu, nádoby na vodu, jednoho až dvou škopků, košíku na nákup potravin a dalších potřeb.⁸¹ Na oběd měli vyhrazen dvě hodiny. Stravování v

⁷⁷ Nutno však podotknout, že ne vždy zcela objektivně.

⁷⁸ *Četnické listy. Politický, odborový a stavovský časopis, hájící zájmy čs. četnictva*, ročník V, č. 20 z 15. října 1931, Praha 1931, s. 160.

⁷⁹ Podrobněji viz J. DRAHORÁD, *Příručka*, s. 1-7.

⁸⁰ *Kasární předpis pro čs. četnictvo*, s. 17.

⁸¹ Tamtéž, s. 56-57. Srov. též Michal DLOUHÝ, *Četnická kuchařka*, Praha 2015.

hostincích pak bylo kontrolováno z hlediska přijatelnosti cen. Konkrétnější předpis o podobě stravy četníků nebyl vydán.

V praxi se stravování odvíjelo od možností lokality, kde útvar sídlil, ale také od stavu jeho mužstva. Postupem času se většina četníků oženila, a protože se stravovali u svých rodin, pro zbývající svobodné četníky se pravděpodobně nevyplácelo najímání kuchařky a stravovali se v hostincích.⁸² Stravování samozřejmě ovlivňovala také hospodářská situace státu, proto především v prvních letech republiky a v období protektorátu nebyla strava příliš pestrá, protože závisela na přidělu potravin. Četníci na venkově měli v tomto ohledu někdy výhodu, vzhledem k jeho zemědělskému potenciálu. Jak vzpomínal četník František Fara: „*My četníci jsme nouzi netrpěli; nějaké to máslo, vejce, mléko a mouku jsme sehnali poměrně snadno. Ale horší to bylo s masem. Maso prodávali zejména větší sedláci [...] Ale ti četníkům maso neprodali, jednak se jich báli a jednak by si nemohli dovolit požadovat tak vysokou cenu, na jakou si troufli u cizích civilistů.*“⁸³ Díky kontrolám domácích porážek si ale mohli, při jisté benevolenci během zakročování, zajistit občasný přísun masa i tímto způsobem, který popsal František Fara: „*Právě jsem konal asistenci v obci, kde se provádělo několik domácích porážek. Postával jsem na dvoře, do úkonu ohledače jsem se nemíchal, váhy jsem si nevšímal, ale prase jsem samozřejmě viděl. [...] A když jsem se vrátil ze služby domů, hlásí mi manželka, že sice neví, co se to děje, ale že jí tam několik poslů přineslo jitrnice, ovar i maso a že žádný za to nic nechtěl, že prý je to v pořádku. [...] V asistenční službě jsme se střídali, takže je konal každý alespoň jednou měsíčně, a tak si zajistil přísun masa.*“⁸⁴

Vaření pro četníky obstarávala, jak už bylo řečeno, staniční kuchařka nebo kuchaři v hostincích. Ve výjimečných případech, například po ústupu četnictva z pohraničí v roce 1938 ale také například manželky velitelů stanic či četníci sami.⁸⁵

Každodenní život svobodných četníků jistě neutvářelo jen bydlení a stravování, bylo nicméně jeho důležitým prvkem. Jakým způsobem se v něm však odrážely všední pracovní povinnosti a zvláštní povaha četnické služby?

⁸² Srov. např. SOA Praha: SOkA Benešov, f. ČS Votice, Protokol o přehlídce. SOA Praha: SOkA Praha-východ, f. ČS Mukařov (neuspořádaný fond), Protokol o přehlídce, apod.

⁸³ F. FARA. *Četnické vzpomínky*, s. 99.

⁸⁴ Tamtéž, s. 99-100.

⁸⁵ J. BENEŠ (ed.). *Z mého četnického života*, s. 100, 111.

Začátek četnické dráhy by pro mladé četníky velmi náročný. Kromě toho, že jim služba v terénu zabírala skoro veškerý čas, museli se ve zbývajícím volnu ještě dále vzdělávat, aby byli připraveni na případné zkoušení okresním četnickým velitelem nebo velitelem četnického oddělení, kteří na stanicích několikrát ročně konali přehlídky. Jejím účelem bylo vštípit četníkům důležité zásady četnické práce, mezi něž patřila mj. preciznost plnění svěřených úkolů. Výkon četnické služby byl totiž velmi přísně kontrolován a za prohřešky byli četníci trestáni v lepším případě písemnými důtkami, v horším domácím vězením. Jak vzpomínal četník František Fara, v začátcích kariéry *„jsme neměli mnoho času chodit po zábavách. Mimo to jsme měli přísně zakázáno chodit s děvčaty. Proto když jsme někdy přece jen vyšli na procházku po místním korzu, děvčata po nás pokřikovala „muži, již nesmí milovat...“*⁸⁶ Přesto se čas od času četníkům naskytly příležitosti k mimoslužebním zábavám. Mezi ně mohla patřit i návštěva hostinců. Autorům četnických předpisů bylo jasné, že k ní bude docházet, proto jí věnovali několik paragrafů Služební instrukce. Úsměvný je např. paragraf č. 13, který stanovuje, že se *„četník nesmí oddávati lehkomyšlnému způsobu života. Zejména nesmí se oddávati nemírnému požívání lihových nápojů, hrám hazardním a hýření a lehkomyšlně dělati dluhy. Zapomenul-li se četník přece tak dalece, že se někde objevil opilý, jest povinností jeho kamarádů, aby jej ihned s očí obecnstva rychle odvedli a služebně případ hlásili, by byl dotčený vzat k odpovědnosti.“*⁸⁷

Velitelé se snažili mít své podřízené pod dozorem, protože však nebylo možné mladé muže neustále hlídat, vydávalo zemské četnické velitelství či přímo generální velitel četnictva pravidelně poučné rozkazy, které měly být pro četníky buď inspirací, nebo upozorněním, jakého jednání se mají vyvarovat. Do druhé skupiny patří návrh poučného rozkazu, sepsaný zemským četnickým velitelem pro Podkarpatskou Rus v Užhorodě v roce 1925, týkající se mladého četníka sloužícího v malé příhraniční obci, který svedl manželku finančního naddozorce, se kterým se nedlouho předtím spřátelil. Poté, co se podváděný manžel o poměru dozvěděl, začal vyhrožovat své ženě i četníkovi, že je oba zastřelí. Incident nakonec skončil tragicky, když četník manžela v přímém konfliktu v částečné sebeobraně střelbou smrtelně zranil. Provinilý četník byl posléze zbaven možnosti nadále sloužit u četnictva i ve vojsku a odeslán do výslužby.⁸⁸

⁸⁶ F. FARA, *Četnické vzpomínky*, s. 24.

⁸⁷ J. ERHART – O. PINKAS, *Sbírka*, s. 68.

⁸⁸ NA, f. Generální velitel četnictva (dále GVC), k. 11, Spisy důvěrné (1923), č. j. 183/1923 dův.

3.2.2 Vstup do manželství – sňatky příslušníků četnictva po roce 1918

Pokud pokládáme zásahy do soukromého života svobodných četníků dané služební nutností i výchovnými snahami četnické správy za poměrně rozsáhlé, je třeba zdůraznit, že obzvláště intenzivní byly na poli sňatků. Náročné požadavky kladené v tomto směru nejen na samotné četníky, ale také na snoubenky do jisté míry určovaly realitu jejich pozdějšího rodinného života. Na druhou stranu pokud se četník úspěšně oženil a založil rodinu, mohl počítat s tím, že se mu dostane určitého finančního zabezpečení.

Teorie

Pravidla pro uzavírání sňatků příslušníky četnického sboru po roce 1918 vycházela v základních obrysech z rakousko-uherské právní úpravy.⁸⁹ V rámci politického a sociálního vývoje následujících desetiletí byla sňatková problematika nově formulována československým četnickým zákonodárstvím.

V období těsně po vzniku republiky došlo k dočasnému uvolnění přísných pravidel. Četníci, kteří již měli podanou žádost o povolení k sňatku, jej měli bez prodlení obdržet. Přitom stačilo předložit pouze křestní listy snoubenců. (Vyšší benevolence ze strany nadřízených v popřevratové době⁹⁰ vycházela pravděpodobně z potřeby konsolidace sboru a jednak také z nedostatku času k provádění důkladnějšího šetření.) Zároveň byl rozkazem generálního velitele četnictva formulován budoucí model, který umožňoval povolení uzavírání sňatků po 7 letech služby.⁹¹ Do ní se započítávala i služba vojenská, rozhodující ale byla minimálně čtyřletá služba v řadách četnického sboru. Nový zákon o četnictvu z dubna 1920 se v paragrafu 24 věnujícímu

⁸⁹ Určovala je příslušná ustanovení zákona o četnictvu, podrobněji pak kasární předpis. (Srov. např. *Kanzleivorschrift für die k. k. Gendarmerie. 1. Teil für die Gendarmerieposten- und Bezirksgendarmeriekommanden*, Wien 1904, s. 8-9.) Je třeba podotknout, že v tomto období bylo pro četníky uzavírání sňatků jednodušší než pro příslušníky armády, kde byl limitován počet vojáků, kteří mohou uzavřít sňatek a kteří poté museli skládat kauci. (M. KLEČACKÝ, *Josef Ježek a Otto Bláha – cesta dvou četnických generálů před Národní soud*, in: *Moderní dějiny* 22, 2014, s. 158.)

⁹⁰ Dotčený rozkaz tehdy vydal generální velitel četnictva na základě rozkazu Josefa Scheinera, tehdejšího generálního inspektora československých vojsk a předsedy sokolského hnutí. (NA, f. GVČ, k. 48, č. j. 2377/19.)

⁹¹ NA, f. ZČV Praha, k. 972, Spis Generálního velitelství četnictva ZČV v Praze ze dne 10. 12. 1918 a spis ZČV v Praze velitelstvím četnických oddělení ze dne 16. 12. 1918.

se sňatkům již o sedmi letech nezmiňoval⁹² a nastavil definitivně systém podmiňující uzavření sňatku četníky, „*když jsou definitivní a dovršili čtyřletou službu u četnictva aneb 30. rok svého věku.*“⁹³ V roce 1922 ministr vnitra rozhodl o možnosti udělení povolení k sňatku výjimečně již po třech letech četnické služby a dovršení 26 let „oněm zvláštního zřetele hodným příslušníkům četnictva“. Mohla je vydávat zemská četnická velitelství až do roku 1927, kdy byly příslušné výnosy o úlevách zrušeny.⁹⁴ Jejich důvodem byl zejména fakt, že až do roku 1922 nebyly pro četníky podle tehdejšího výkladu příslušného ustanovení zákona o četnictvu připouštěny žádné výjimky z nastavených pravidel. Současně ale byli do sboru výjimečně přijímáni i ženatí adepti.⁹⁵

Pokud se četník oženil, aniž by získal povolení, dopustil se přečinu a měl být propuštěn ze sboru. Případy ženění bez povolení se přesto objevovaly, a to i po zmírnění podmínek po roce 1922. Díky shovívavosti generálního velitele četnictva Karla Vyčítala takový provinilec často nakonec propuštěn nebyl.⁹⁶ V případě, že četník povolení z různých důvodů neobdržel, stěžovat ani odvolat se nemohl, protože to nebylo jeho zákonné právo. Výslovně to stanovil ale až nález Nejvyššího správního soudu z roku 1929.⁹⁷ Podobně nebylo ze znění zákona o četnictvu zcela jasné, že četník může uzavřít sňatek ne v okamžiku, kdy splní předepsané podmínky, ale až poté, co na tomto základě získá povolení nadřízených. Na problém upozorňoval v roce 1923 mladoboleslavský exponovaný štábní důstojník zemského velitele četnictva v Čechách, ovšem ačkoliv se jeho podnět díky generálnímu veliteli Vyčítalovi dostal tehdy i k ministru vnitra⁹⁸, paragraf 24 byl změněn teprve zákonem z 31. ledna 1928.⁹⁹ Nová formulace odstranila nejasnosti a oficiálně připustila udílení výjimek: „*Příslušníci četnictva smějí se ženiti jen, když jsou definitivní a obdrželi k tomu povolení příslušného*

⁹² Patrně vzhledem k plánovaným změnám délky povinné vojenské služby a k formulaci této otázky v rámci textu zákona.

⁹³ J. ERHART - O. PINKAS, *Sbírka*, s. 16.

⁹⁴ NA, f. ZČV Praha, k. 972, Spis MV generálnímu veliteli četnictva a zemským četnickým velitelstvím ze dne 5. 10. 1922. Spis MV zemským četnickým velitelstvím z 22. 4. 1927.

⁹⁵ *Věstník četnictva 1922*, č. 6 – výnos MV ze dne 21. 3. 1922.

⁹⁶ NA, f. ZČV Praha, k. 972, Spis GVČ ZČV ze dne 27. 9. 1922.

⁹⁷ J. ERHART, *Rukověť*, s. 386.

⁹⁸ NA, f. GVČ, k. 11, Spisy důvěrné (1923), č. j. 183/1923 dův.

⁹⁹ *Věstník četnictva 1928*, roč. X, č. 4 – výnos MV ze dne 16. 3. 1928.

*velitelství, po případě ministerstva vnitra. Povolení lze zpravidla udělit jen tomu, kdo dovršil čtyřletou službu u četnictva nebo 30. rok věku. Ministerstvo vnitra může v případech zvláštního zřetele hodných dovoliti výjimky. [...]*¹⁰⁰

Dalším problémem, kterým se četnická správa intenzivně zabývala, byl výběr nevěsty, který mnohdy neodpovídal deklarovanému požadavku na zlepšení majetkové situace četníků po uzavření sňatku. Od počátku dvacátých let proto museli četníci předkládat řadu dokumentů týkajících se majetkových poměrů nevěsty a její rodiny. Stinnou stránku věci nadneseně popsal protektorátní četník Alois Staňa, podle nějž se „mohli oženit jenom s bohatou nevěstou, aby stoupala prestiž četnictva a tak si četníci brali povětšinou bohaté staré panny a já jsem tak za celý svůj život neviděl jediného četníka, který by měl hezkou manželku.“¹⁰¹ Jen na okraj lze konstatovat, že dle dochovaných fotografií situace nebyla zdaleka tak „kritická“.

Tak jak byla problematika uzavírání sňatků nastavena v roce 1928, přešla i do protektorátního období. Potřeba úprav se objevila až v roce 1942 v souvislosti s kompletní reorganizací protektorátních pořádkových složek, jejímž výsledkem bylo sloučení četnictva, policie a hasičstva do celku tzv. uniformované protektorátní policie.¹⁰² Četnické předpisy v oblasti sňatků se tehdy staly vzorem pro celou uniformovanou protektorátní policii, protože policejní zákonodárství v tomto ohledu pro svou stručnost nedostačovalo.¹⁰³ Změny v ustanovení byly zprvu jen formální – namísto čtyř let četnické služby se hovořilo o čtyřech letech u uniformované policie a na místě osob oprávněných udělovat povolení figurovali nyní velitelé UPP. V roce 1943 došlo k uvolnění podmínky o čtyřleté službě, do níž bylo nyní možné započítat i vojenskou službu či službu ve státní správě či samosprávě.¹⁰⁴ Stejně jako v období meziválečné republiky byla přesně formulována situace, kdy povolení uděleno nebude – pokud by uzavření sňatku poškodilo pověst sboru (v protektorátní terminologii „pověst

¹⁰⁰ J. ERHART, *Rukověť*, s. 385.

¹⁰¹ *Praporčík Alois Staňa vypráví. (1. část)* [online]. [cit. 8. 12. 2018] Dostupné z: <https://www.policista.cz/clanky/reportaz/665>.

¹⁰² Srov. L. UHLÍŘ – P. MACEK, *Dějiny policie III.*, Radek GALAŠ, *Uniformovaná protektorátní policie*. [online]. [cit. 1. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.rozhlas.cz/bitvaorozhlas/obrancu/zprava/uniformovana-protektoratni-police--1476264>

¹⁰³ NA, f. Generální velitel uniformované protektorátní policie (dále GVUPP), k. 8, Koncept spisu GVUPP z listopadu 1942.

¹⁰⁴ NA, f. GVUPP, k. 8, spis GVUPP ze dne 12. 3. 1943.

uniformované protektorátní policie“) či by dotyčný v jeho důsledku upadl do bídy.¹⁰⁵ I za protektorátu docházelo k porušování předpisů. Vzhledem ke společné agendě lze poměrně těžko popsat situaci u jednotlivých pořádkových složek, nicméně často se v této souvislosti hovořilo o policejních čekatelích (Polizei-Anwärter), kteří byli také opakovaně zmiňováni u případů žádostí o výjimečné udělení povolení kvůli těhotenství nevěsty.¹⁰⁶ V kontextu odlišné doby přechodu vládních a obecních policistů do definitivního stavu (teprve po pěti, resp. sedmi letech na rozdíl od jednoho roku četnictva), který zůstával jednou ze základních podmínek pro uzavření sňatku i za protektorátu¹⁰⁷, se však zdá tento jev vcelku pochopitelným.

Hlavní strategie četnické správy při povolování sňatků tedy spočívala ve snaze zachovat určité procento zcela nezávislých četníků alespoň po dobu jejich závazku čtyř let setrvání u sboru. Zároveň ale respektovala privilegované postavení některých skupin obyvatelstva (zejm. legionářů). Přísné požadavky na četnické nevěsty pak měly dopomoci k zachování reprezentativnosti a vážnosti sboru, k nimž vhodný sňatek na úrovni jednotlivců významně dopomáhal.

V kontextu nastíněného legislativního vývoje se měnily i náležitosti žádostí o povolení sňatku. Základem byly křestní, resp. domovské listy snoubenců, domovský list nevěsty a vysvědčení o její zachovalosti. Pokud byl četník či jeho nevěsta již předtím ženatý/vdaná bylo nutno doložit doklad o rozloučení předchozího manželství a v případě, že jeden z nich ovdověl, úmrtní list dotyčného. Jestliže byla snoubenka nezletilá, musela dodat souhlas svého otce či poručníka a poručenského soudu. Jestliže byla cizí státní příslušnicí, bylo nutné předložení potvrzení, že není překážek k uzavření sňatku podle tamního zákonodárství. Pokud bylo proti četníku vedeno trestní řízení, snoubenka měla doložit, že je s tím seznámena. V pozdější době, v souvislosti se zhoršením vnitřní politické situace, dodávaly snoubenky rovněž potvrzení o národní spolehlivosti.¹⁰⁸ S proměnou státoprávního postavení Československa po okupaci se musela nově předkládat osvědčení o protektorátní příslušnosti a vzhledem k uplatňování nacistické rasové politiky také doklad o árijském původu (od roku 1942). Stěžejní pro

¹⁰⁵ NA, f. GVUPP, k. 8, spis GVUPP ze dne 20. 1. 1943.

¹⁰⁶ NA, f. Inspektor uniformované protektorátní policie (dále IUPP), k. 101, Fascikl „Instrukce k uzavírání manželství 1943-1944“, č. j. II – 4466/44, dále spis GVUPP IUPP ze dne 8. 12. 1943.

¹⁰⁷ NA, f. IUPP, k. 101, fascikl „Instrukce k uzavírání manželství 1943-1944“, č. j. II-1622/43.

¹⁰⁸ *Věstník četnictva 1928*, roč. X, č. 4 – výnos MV ze dne 16. 3. 1928.

povolení udělení byly doklady o majetkových poměrech nevěsty (její rodiny). V rámci úprav náležitostí proseb se od roku 1937 uvádělo také, zda mají snoubenci k dispozici v místě služebního zařazení četníka byt pro rodinu.¹⁰⁹

Žádosti se předkládaly vždy ve státním jazyce, přílohy v jiných jazycích s úředně ověřenými překlady. Za protektorátu se situace v principu nezměnila, místo „jazyka československého“ se ale užívala němčina.¹¹⁰ Dotčené dokumenty pak většina četníků musela odevzdat k posouzení příslušnému zemskému četnickému velitelství, v závažných případech, pokud existovalo nebezpečí úmrtí jednoho z partnerů před vydáním povolení, pouze veliteli četnického oddělení.¹¹¹ Důstojníci zařazení u štábu, u ministerstva vnitra a generálové předkládali žádosti zmíněnému ministerstvu.¹¹²

V tomto bodě již nastala hlavní část řízení, kterou již četník zpravidla nemohl ovlivnit. Údaje obsažené v žádostech byly prověřovány, zároveň však také mělo probíhat hlubší šetření týkající se snoubenek a jejich rodin, které v praxi prováděly četnické stanice v místě jejich bydliště. Pokud četník i se svou snoubenkou obstáli, bylo vydáno povolení, které ale platilo pouze po dobu jednoho roku od data vydání.¹¹³ O něm pak vedla zemská velitelství i ministerstvo vnitra záznam. Četníci sami se pak obdrženým povolením měli vykazovat u oddávajícího orgánu. Jestliže četník naopak povolení neobdržel, mohl požádat o předložení své žádosti ministerstvu vnitra ke konečnému rozhodnutí.

Praxe

Podrobný rozbor vývoje předpisů týkajících se sňatků četnictva měl za cíl poukázat na komplikovanost celého systému, ale i na náročnost jeho plnění. Pokud si představíme obraz typického středostavovského muže dvacátých až čtyřicátých let 20. století, jeho výběr partnerky zpravidla nevycházel z předem stanoveného vzorce, ale byl spontánní a stejně tak tomu bylo i u četníků.

¹⁰⁹ NA, f. ZČV Praha, k. 972, spis ZČV Praha podřízeným velitelstvím o náležitostech proseb k povolení sňatku ze dne 22. 3. 1937.

¹¹⁰ *Věstník četnictva 1928*, roč. X, č. 4 – výnos MV ze dne 16. 3. 1928. NA, f. GVUPP, k. 8, spis GVUPP ze dne 20. 1. 1943.

¹¹¹ *Věstník četnictva 1928*, roč. X, č. 4 – výnos MV ze dne 16. 3. 1928. Dále srov. J. ERHART - O. PINKAS, *Sbírka*, s. 31-34.

¹¹² J. ERHART - O. PINKAS, *Sbírka*, s. 34

¹¹³ *Věstník četnictva 1928*, roč. X, č. 4 – výnos MV ze dne 16. 3. 1928.

Nevhodné vztahy četnického mužstva měly samozřejmě dopad na pověst četnického sboru jako takového, ale reálně ovlivňovaly spíše veřejný obraz konkrétního četnického útvaru, jehož příslušníci byli součástí místního společenství. Případné potíže proto řešil v první řadě velitel dotčeného útvaru, který mohl (ale nemusel) mít pro poklesky svých nadřízených pochopení. Asi nejzávažnějším problémem byl vztah četníka s „dívkou lehčích mravů“. Jsou známy případy, kdy se velitel i kolegové snažili četníkovi dotyčnou ženu rozmluvit, ovšem bezvysledně, načež v další fázi musel být převelen jinam. Dalším problematickým jevem byly vztahy četníků se staničními kuchařkami či posluhovačkami, které principiálně přípustné nebyly,¹¹⁴ nicméně v praxi se objevovaly. Ani kvalitní mravní profil dané ženy ale nezabránil komplikacím, pokud byla cizí národnosti a byla vnímána jako bezpečnostní hrozba. Zvláště ostražitá byla četnická správa s postupem času v případě menšinových národností – tj. Němek a Maďarek. Daný problém zasáhl i nejvyšší patra četnického sboru, když byla ve druhé polovině třicátých let delší dobu prověřována druhá manželka generálního velitele četnictva Josefa Šustra.¹¹⁵

Rozhodnutí četníka oženit se vyplývalo z přirozené potřeby završení dlouhodobého vztahu, nicméně dle údajů z pramenů bývalo někdy urychleno okolnostmi. Jimi bylo těhotenství četnickovy družky či, jak uvádí František Fara, například příležitost získat ubytování,¹¹⁶ která byla pro četníky jistě atraktivní, avšak vzhledem k tehdejším morálním zásadám závislá na sezdání páru. Stejně společensky vyhodnocováno bylo i těhotenství. Pokud četníci v daný moment nesplňovali podmínky pro uzavření sňatku a žádost o výjimečné povolení jim byla zamítnuta, znamenalo to nebezpečí ohrožení dobré pověsti mladé dívky. Ve sboru se tento jev přesto vyskytoval. Nebylo tedy neobvyklé, že v době, kdy se četník ženil, měl již děti, které poté prostřednictvím sňatku legitimizoval. Dobře o tom vypovídá případ důstojníka poručíka Antonína Kohouta, který v roce 1942 ve svých 37 letech žádal generálního velitele četnictva o povolení k sňatku s Marií Pastejříkovou, se kterou měl dvanáctiletou dceru a

¹¹⁴ Pokus o preventivní opatření lze spatřovat v ustanovení kasárního předpisu, podle nějž měly být za kuchařky „*najímány především osoby starší, naprosto spolehlivé a bezvadné pověsti [...]*“ *Kasární předpis pro čs. četnictvo*, Kroměříž 1936, s. 28.

¹¹⁵ KOLÁŘOVÁ, I. - KOLÁŘ, O. - LOKAJ, M., *Důstojnický sbor československého četnictva – sociohistorická sonda*, in: *Moderní dějiny* 25, 2017, č. 2, s. 56-57.

¹¹⁶ F. FARA, *Četnické vzpomínky*, s. 68.

která pečovala také o jeho sedmdesátiletého otce. Jeho prosbě bylo vyhověno mj. s poukazem jeho přímého nadřízeného na to, „*že chce čestně dostáti svým povinnostem a závazkům vůči snoubence a jejímu děcku, kterému je vlastním otcem* [...]“¹¹⁷. Z dalších případů je patrné, že četnická správa důsledně kontrolovala stav alimentů a pokud nebyly urovnány, povolení k sňatku odmítla vydat. Jejich zamlčování navíc trestala. Na druhou stranu ale četníky před jejich neoprávněným nárokováním ze strany žen bránila.¹¹⁸ Motivy kontrol osobního života četníků před sňatkem v sobě nesly i prvek reálné obavy o budoucí zadlužení četníků. Fakt, že byly opodstatněné, dokládá případ strážmistra Josefa Lapáčka, který v roce 1923 spáchal sebevraždu na stanici v jihočeských Loučovicích. Krátce před ní se zřejmě vzhledem k neschopnosti splácení alimentů (za což byl soudně stíhán) uchýlil ke krádeži vyššího finančního obnosu a jako dlouholetý četník nastalou situaci neunesl.¹¹⁹

Mimo úskalí, která přinášela existence nemanželských dětí, komplikovaly uzavření sňatku i další okolnosti, které vyplývaly z nerespektování předpisů. Nejčastěji jimi bylo nesplnění předepsaných odsloužených let někdy v kombinaci s nízkým věkem. Četníci se přesto o vydání povolení pokoušeli a žádosti dokonce někdy vznášely i jejich nevěsty. V obou případech ale byli většinou odmítáni s poukazem na krátkou dobu četnické služby či přílišné mládí. Pokud jim bylo přesto vyhověno, jednalo se o intervenci zvenčí.¹²⁰ Četnická správa dále odmítala udělovat povolení četníkům, jejichž nevěsta byla "ze špatné rodiny".¹²¹ Již zmiňovaný případ poručíka Antonína Kohouta, jehož příbuzní z manželčiny strany byli několikrát soudně trestáni, ale ukazuje, že pokud neexistovaly další překážky sňatku a snoubenci se s problémovou částí rodiny nestýkali, bylo postupováno shovívavěji.¹²²

I když četníci povolení obdrželi, ne vždy se pak také oženili. Některé páry se přirozeně před sňatkem rozešly, ať už z rozhodnutí četníka či jeho snoubenky. Až

¹¹⁷ NA, f. GVČ, k. 44, Spisy důvěrné (1942), č. j. 110/1942 dův.

¹¹⁸ NA, f. ZČV Praha, kn. 110 – Rejstřík povolení k sňatku (1920-1921).

¹¹⁹ Tomáš HERAJT, *Případy dokonaných sebevražd příslušníků četnictva v působnosti Zemského četnického velitelství Čechy v letech 1918-1928*, in: Almanach příspěvků VII. konference policejních historiků, která se uskutečnila ve dnech 18. - 20. října 2012 v Muzeu Policie České republiky, s. 37-38.

¹²⁰ NA, f. GVČ, k. 77, č. j. 142/37.

¹²¹ NA, f. ZČV Praha, kn. 110 – Rejstřík povolení k sňatku (1920-1921).

¹²² NA, f. GVČ, k. 44, č. j. 110/1942 dův.

tragikomicky působí záznam o povolení k sňatku četníka Karla Koláře z roku 1920, který končí dovětkem, že jeho prosba je "*bezpředmětná, nevěsta ho nechce*".¹²³

Profil četnických nevěst byl různorodý. Již bylo řečeno, že výběr četníků záležel více na vzájemných sympatiích nežli na příslušnosti do určité sociální třídy. Bylo však přirozené, že jim v tomto směru byly partnerky blízké, protože se četníci pravděpodobně většinu času pohybovali a tudíž i seznamovali v podobném sociálním prostředí, ze kterého sami pocházeli. Mezi manželkami četníků tak nacházíme dcery zemědělců, živnostníků, ale také nezřídka dcery státních úředníků a někdy také četníků, vojáků či herců.¹²⁴ Protože byla v období meziválečné republiky nově umožněna rozluka manželství, tvořily určité procento nevěst (mimo svobodné dívky a vdovy) i rozvedené ženy.¹²⁵

Samotný sňatek podléhal tehdejšímu zvyklostem, kdy musel být snoubenci dopředu ohlášen. Díky uvolnění náboženských poměrů měli četníci možnost uzavřít civilní sňatek, či pokud se přihlásili např. k československé církvi, být oddáni jimi vybranými církevními hodnostáři, ačkoliv stále převažovalo spíše římsko-katolické vyznání. Obřady proto probíhaly většinou v kostelech. Četníci při této příležitosti nosili dle dobových fotografií vycházkové uniformy s připnutými myrtami.

Pravidla pro uzavírání sňatků příslušníky četnického sboru se v samostatném státě ustálila do konce dvacátých let. Změny, které později přineslo protektorátní období, pak vyplývaly spíše ze sloučení tehdejších pořádkových složek. Četnická správa partnerské vztahy četníků sice do jisté míry kontrolovala, nicméně zasahovala většinou jen v případech hrozících komplikací. V kontextu demografického vývoje v Československu po skončení první světové války je u příslušníků četnického sboru ve dvacátých letech nutno počítat s nárůstem počtu sňatků, který vyvolala potřeba kompenzace ztrát obyvatelstva z válečných let.¹²⁶ V tomto smyslu je proto třeba nahlížet i na úlevy při uzavírání sňatků mezi léty 1922-1927. Rozbor pramenů ukázal, že nastavená pravidla nebyla pro četníky úplně přirozená, což se projevovalo v existenci nemanželských potomků. Při tom ze strany nadřízených nebyla viditelná snaha proti

¹²³ NA, f. ZVČ Praha, kn. 110 – Rejstřík povolení k sňatku (1920-1921).

¹²⁴ Srov. NA, f. ZČV Praha, vybrané kartony s osobními spisy četníků.

¹²⁵ NA, f. ZVČ Praha, kn. 110 – Rejstřík povolení k sňatku (1920-1921).

¹²⁶ Srov. např. Milan KUČERA, *Demografická situace a vývoj v období první republiky*, in: Demografie. Revue pro výzkum populačního vývoje, roč. 35, 1993, č. 1, s. 8.

tomuto jevu nějak razantně vystupovat, což svým způsobem potvrdil i protektorátní předpis o tom, že těhotenství nevěsty není důvodem pro udělení povolení k sňatku a každý četník za něj nese svou zodpovědnost.

3.2.3 Manželství a volný čas

S uzavřením sňatku se četníkům otevírala nová etapa života, která znamenala větší možnosti v budování soukromého života, ale také vyšší míru zodpovědnosti ve službě. Z pohledu nadřízených byl ženatý četník zajímavý ekonomicky a z širšího hlediska také (jako státní zaměstnanec) do jisté míry jako možný nástroj uplatňování státní politiky. Samozřejmostí bylo, že manželky četníků musely vzít za své náležité reprezentativní vystupování, tím spíše, pokud byli jejich manželé četniční důstojníci. Se svými protějšky sdílely rodiny rovněž těžkosti a nebezpečí nedílně spjaté s výkonem četnického povolání.

Jedním z prvních problémů ženatých četníků bylo nalezení adekvátního ubytování. Stěhování nemuselo vždy znamenat opuštění budovy četnické stanice, protože se zde někdy nacházely služební byty. (Jednalo se zejména o byty určené pro velitele stanic¹²⁷) Četníci, důstojníci i gážisté mimo hodnostní třídy, mohli získat naturální byt i jinde, avšak ne vždy se jednalo o ideální lokality.¹²⁸ V obou případech nicméně byli povinni uhradit část nákladů.¹²⁹ Byty si příslušníci četnictva sháněli i jiným způsobem, jak dokládá František Fara, který se v roce 1937 s manželkou ve Vrchlabí nastěhoval do novostavby svého známého, který se mu v dřívější době svěřil s úmyslem postavit rodinný domek. Fara mu „z legrace řekl: „*Tak tam udělejte o místnost víc a já až se ožením, tak k vám půjdu bydlet!*“ On to tenkrát však vzal vážně.“¹³⁰ Četníci si byty často pronajímali, lze se ale setkat i s osobním vlastnictvím, které se týkalo bytů, ale také domů. Dovolit si je mohli nejen četniční důstojníci, ale také mužstvo.¹³¹ Způsob bydlení byl vedle vystupování četníků nedílnou součástí jejich reprezentace. Platilo to však spíše u četníků, u nichž se daly předpokládat častější styky

¹²⁷ SOA Praha, SOKA Benešov, f. ČS Červený Újezd (neuspořádaný fond), Spisy obyčejné (1937), č. j. 1413/37.

¹²⁸ I. KOLÁŘOVÁ – O. KOLÁŘ, *Generál četnictva*, s. 67.

¹²⁹ J. DRAHORÁD, *Příručka*, s. 20.

¹³⁰ F. FARA, *Četnické vzpomínky*, s. 68.

¹³¹ SOA Praha: SOKA Benešov, f. OkÚ Benešov, Policejní přihlášky (1941-1949), i. č. 941.

s politickými činiteli, představiteli státní správy i samosprávy – tj. u důstojníků, potažmo u velitelů nižších útvarů. V případě nejvyšších představených četnictva – minimálně v případě generálního velitele - bylo obvyklé, že součástí bytu byla i přijímací místnost.¹³²

Poté, co četník začal pravidelně opouštět kasárny, aby se vracel za svou rodinou, některé jeho dosavadní zvyklosti se začaly proměňovat. Pomineme-li otázku stravování, je možné uvažovat o částečné reorganizaci náplně mimoslužební doby, kterou nyní intenzivněji trávil se svou manželkou. Dynamiku rodinného života nicméně určovaly četnické povinnosti. Obtíže služby přesně vystihl autor rozhlasové reportáže otištěné v jednom z četnických periodik: „*Nejhorší je, že doma nikdy nemůžeme říci, kdy se vrátíme, nikdy nemůžeme nic předem na určito domlouvati [...]*“¹³³ Ženy četníků byly mimo to konfrontovány i s možností opakovaného stěhování v závislosti na služebním zařazení. Ne vždy se dařilo četníkům najít vhodné ubytování pro celou rodinu, proto žili někdy odděleně. Možný stres, se kterým se manželky musely vyrovnávat, vynahrazovaly nejrůznější společenské události, kam byli četníci jako veřejní činitelé zváni.

Narozením dětí četníkům, kromě běžných starostí do budoucna, vyvstal problém zajištění odpovídajícího vzdělání potomků. Ne vždy se totiž v místě služebního zařazení četníka či jeho blízkosti nacházely vhodné školy, v pohraničí nadto školy s českým vyučovacím jazykem. Přes realizaci školského zákona z roku 1919, který více respektoval národnost dětí při jejich zařazování do škol a přes nárůst počtu českých škol si někteří četníci stěžovali při převelení na jiné stanice na nevyhovující školy v místě.¹³⁴ Stejně jako u ostatních státních zaměstnanců i v případě příslušníků četnictva se úřady snažili využít českých rodin s dětmi k posilování českého živlu v pohraničí. Štábní strážmistr Stanislav Mladý z četnické stanice ve Velemyšli na Chomutovsku, který měl být převelen do Strupčic, byl tak například převelení ušetřen, protože „*v zájmu udržení českého školství v pohraničí státu třeba na stanice v krajích jazykově smíšených ustanovovati pokud možno četníky, které mají děti školou povinné [...]*“¹³⁵ Postupem

¹³² I. KOLÁŘOVÁ – O. KOLÁŘ, *Generál četnictva*, s. 62.

¹³³ Alfons ŠEVČÍK, *Půl hodiny na četnické stanici*, in: Bezpečnostní služba, roč. 10, č. 8, Praha 1940, s. 253.

¹³⁴ NA, f. GVČ, k. 76, č. j. 553/1935.

¹³⁵ NA, f. GVČ, k. 76, č. j. 553/1935.

doby se nicméně tento úmysl překrýval s narůstající potřebou mladých akceschopných četníků více platných ve vyostřující se atmosféře v pohraničních oblastech.

Značná nucená mobilita četníků se dotýkala nezmenšenou měrou i jejich nejbližších příbuzných. Syn četnického důstojníka Felixe Peřky vzpomínal na časté stěhování rodiny: „*Pohotovostní oddíl byl přeložen do Českých Budějovic, tak jsme se o prázdninách 1937 opět stěhovali, tentokrát přes celé Čechy na jih, jemuž jsme už zůstali věrni [...] Sotva jsme však začali nový školní rok na Jirsíkově gymnáziu, byl otec jmenován okresním četnickým velitelem v Prachaticích. [...] Po uplynutí čtvrtletí jsem opouštěl spolužáky, na které jsem si ani nestačil zvyknout, a přecházel jsem již na čtvrtý ústav během dvou a čtvrt roku.*“¹³⁶ Fakt, že četníci ne vždy sloužili v místě, kde se nacházely vhodné školy, pociťovali příslušníci sboru a jejich rodiny nejen v rovině jistého nepohodlí, ale také v rovině finanční. Vrchní strážmistr Václav Panuš, jehož syn se stal v roce 1934 studentem pražské konzervatoře, hovořil ve svých pamětech o „nutném uskromňování“ rodiny, v okamžiku, kdy se syn kvůli studiím musel do Prahy přestěhovat z Velkého Poříčí. „*Aby náklad na Slávka byl menší, žádal jsem představené zemské četnické velitelství v Praze o přemístění na některou stanici u Prahy, odkud by Slávek mohl do Prahy denně dojíždět.*“¹³⁷ Přestože zemské velitelství jeho prosbě vyhovělo a převelelo ho do Jílového u Prahy, náklady se dle jeho vzpomínek nezmenšily.

Nejbližší příbuzní četníků byli dennodenně konfrontováni s nebezpečím, které vyplývalo již z povahy četnického povolání. Strach o život manžela, otce a živitele rodiny se ukázal oprávněným v řadě případů četníků, kteří přišli o život při výkonu služby. Pocit ohrožení někdy však také zažívali sami blízcí. Převážně v pohraničí panovaly obavy z jednání příznivců Sudetoněmecké strany a ordnerů vůči státním zaměstnancům. Již zmiňovaný Felix Peřka mladší vzpomínal, že ho otec doprovázel při cestě do školy.¹³⁸ Extrémním případem pak bylo vyvraždění četnické stanice v Habartově na podzim roku 1938, kdy kulminovala sudetská krize a ztýrání manželky

¹³⁶ Jan ČÍŽEK – Felix PEŘKA ml. – Hroznata JANOUŠEK, *Aby národ žil. Světla památka kněze Josefa Jílka, MUDr. Karla Hradeckého, npor. četnictva Felixe Peřky a Jaroslava Hrnecka, kteří položili svůj život v boji proti nacismu*, Třebíč 1996, s. 116-117.

¹³⁷ Václav PANUŠ, *Kronika našeho rodu V.* [online]. [cit. 10. 2. 2019] Dostupné z: <https://drive.google.com/file/d/0B-ImU52g48EhMkdDenZTMFJqb00/view>

¹³⁸ J. ČÍŽEK – F. PEŘKA ml. – H. JANOUŠEK, *Aby národ žil*, s. 116.

jednoho z četníků.¹³⁹ Po vzniku protektorátu je možno situaci rodinných příslušníků četníků zapojených do odbojového hnutí přirovnat k situaci ostatních odbojových pracovníků.¹⁴⁰

Protože byl volný čas příslušníků četnického sboru do určité míry uzpůsobován služebním potřebám, nebyla regulována pouze formální stránka, nýbrž částečně také jeho náplň. Jako státní zaměstnanci měli i četníci v každém kalendářním roce nárok na udělení dovolené. Její délka i načasování však závisely na uvážení nadřízených dotčeného četníka, kteří podle aktuální bezpečnostní situace a stavu personálu příslušného útvaru dovolenou povolovali. Rozlišovalo se při tom mezi důstojníky a mužstvem (tj. gážisty mimo hodnostní třídy) a zároveň bylo bráno v potaz, zda se jedná o četníky definitivní.¹⁴¹ V zásadě tak měl každý definitivní příslušník sboru nárok na šestitýdenní placenou dovolenou ročně, kterou si však mohl vybírat naráz pouze v omezeném množství. Všichni četníci měli nadto nárok na zvláštní maximálně osmidenní dovolenou v případě úmrtí či těžké nemoci příbuzných, která se do celkové šestitýdenní doby nezapočítávala. Určité výhody oproti běžným četníkům se dostávalo důstojníkům v podobě možnosti dalšího, neplaceného a volna se srážkami platu.¹⁴²

Způsob trávení volného času se u četníků příliš nelišil od běžné populace. Na rozdíl od ní se sice nemohli v přílišné míře aktivně podílet na veřejném životě – signifikantní je v tomto směru radikální omezení účasti ve spolcích, které bylo sice postupně zmírňováno, nicméně spíše jen v okruhu spolků nepolitických a spíše zároveň nějakým způsobem souvisejících s četnickou profesí.¹⁴³ Příпустné byly rovněž

¹³⁹ Srov. např. *Habersbirk (Habartov) 13.9.1938 - skutečný začátek druhé světové války?* [online]. [cit. 10. 2. 2019] Dostupné z: <http://cetnici.habartov.cz/pohranicni-incidenty-1938-1939/habartov-1938.htm>

¹⁴⁰ K tématu srov. Zdeněk JELÍNEK, *Operace Silver A*, Praha 2012, s. 129 – případ vrchního strážmistra Karla Kněze, který v obavě před zatčením a postižením rodiny a dalších spolupracovníků spáchal sebevraždu (podobně jako v této práci zmiňovaný Felix Peřka).

¹⁴¹ Četníci na zkoušku a důstojníci převzatí z armády ve zkušební době měli nárok pouze na osmidenní dovolenou v kalendářním roce.

¹⁴² Josef ERHART – Rudolf ERHART – Václav SÁDLO, *Rukověť četnictva. Díl třetí. Díl čtvrtý*, Praha 1926, s. 11-49. Srov. též *Předpis o dovolených četnictva*, Praha 1928., *Věstníky četnictva 1929-1942*.

¹⁴³ Jimi byly např. spolky věnující se chovu policejních psů, automobilových klubů, apod. Srov. *Věstníky četnictva 1920-1942*.

organizace určené příslušníkům bezpečnostních sborů či s jejich činností spřízněné – např. Masarykova letecká liga.¹⁴⁴

Mezi nejpřirozenější aktivity četnictva patřila tělovýchova a sport, které v jistém smyslu tvořily nedílnou součást každodenní služby. Generální velitel četnictva tyto aktivity sice podporoval, avšak vzhledem k výši rozpočtu četnické správy spíše symbolicky.¹⁴⁵ Členství v Sokolu, které bylo v období meziválečné republiky běžné pro velkou část rodin, bylo umožněno i četníkům, avšak výhradně po povolení ministerstva vnitra podobně jako u jiných spolků, které nebyly považovány za politické. Četníci se objevovali v jeho řadách jako cvičenci, nezřídka ale také jako členové sokolských kapel.¹⁴⁶ Některým četníkům se rovněž podařilo proniknout do sportovních oddílů v místě jejich služebního zařazení. Strážmistr Břetislav Bečka se během služby aktivně zapojil nejen do sokolského hnutí jako cvičenec, ale byl také zdatným fotbalistou. Obě činnosti nicméně provozoval bez souhlasu svých vyšších nadřízených a v podstatě pouze z dobré vůle velitele stanice.¹⁴⁷

Kromě sportu věnovali někteří četníci část svého volného času hře na hudební nástroje. Felix Peřka byl dle vzpomínek svého syna „všestranným muzikantem“, který hrál na housle, violoncello, klarinet a trubku a působil i v komorním kvartetu.¹⁴⁸ Podobně činný byl pravděpodobně i vrchní strážmistr Václav Panuš, jenž před nástupem k četnictvu sloužil u vojenské hudby (podobně jako jeho bratři, později rovněž četníci) a kladný vztah k hudbě přenesl i na své potomky.¹⁴⁹

Někteří četníci se pokoušeli o rozšiřování svých vědomostí samostudiem. Velitel četnické stanice v jihočeských Borovanech vrchní strážmistr Václav Šrol využíval služby v terénu k získávání informací o regionálních dějinách. Na základě rozhovorů s místními obyvateli a studia písemných pramenů měl údajně do staniční kroniky

¹⁴⁴ NA, f. ZČV Praha, k. 1040.

¹⁴⁵ NA, f. GVČ, k. 11, č. j. 202/1923 dův. – Koncept spisu GVČ Vyčítala ministerstvu vnitra ze dne 9. 8. 1923.

¹⁴⁶ NA, f. GVČ, k. 48, č. j. 1820/1919. Mezi členy sokolských kapel lze počítat i Felixe Peřku. (*Aby národ žil*, s. 114.)

¹⁴⁷ J. BENEŠ (ed.). *Z mého četnického života*, s. 25, 55.

¹⁴⁸ J. ČÍŽEK – F. PEŘKA ml. – H. JANOUŠEK, *Aby národ žil*, s. 114.

¹⁴⁹ Václav PANUŠ, *Kronika našeho rodu V.* [online]. [cit. 10. 2. 2019]

<https://drive.google.com/file/d/0B-ImU52g48EhMkdDenZTMFJqb00/view>

sepisovat výsledky svého bádání.¹⁵⁰ Strážmistr Bečka se oproti tomu pokoušel o dálkové studium právnické fakulty Karlovy univerzity v Praze.¹⁵¹

Čas strávený s rodinou se u četníků samozřejmě nelišil od většiny tehdejších rodin, stejně jako výchova potomků. Felix Pečka ml. vzpomínal, „že v létě na koupališti tatínek dbal, abychom se naučili dobře plavat [...] v zimě jsme všichni bruslili.¹⁵² Častá nepřítomnost otce a manžela kladla však velkou část péče o potomky na manželky četníků: „A tak jsme k večeru chodívali s maminkou na okresní velitelství, služba zavolala telefonem stanici, kde tatínek právě pobýval, a my jsme „hlásili“ svoji situaci ve škole, trochu na dálku popovídali a uklidnění zase šli domů [...]“¹⁵³

¹⁵⁰ V. ŠROL, *Četnické humoresky z Borovan*, s. 44.

¹⁵¹ J. BENEŠ (ed.). *Z mého četnického života*, s. 42.

¹⁵² J. ČÍŽEK – F. PEŘKA ml. – H. JANOUŠEK, *Aby národ žil*, s. 114.

¹⁵³ Tamtéž, s. 117.

3.3 Sociální a zdravotní otázka

3.3.1 Četníci a zdraví. Četniční lékaři, organizace zdravotní péče a zdravotní stav příslušníků četnického sboru

3.3.1.1 Četniční lékaři

V rámci systému prvorepublikového zdravotnictví mělo četnictvo (podobně jako armáda) vlastní lékařské struktury. Neznamenal to, že by příslušníci četnictva nevyužívali služeb ostatních lékařů, nýbrž že pro specifčnost potřeb četnického sboru bylo třeba vlastních. Zatímco vojenští lékaři spadali pod působnost ministerstva národní obrany, lékaři četniční podléhali ministerstvu vnitra. Obě skupiny ale k sobě měly velmi blízko, což bylo dáno jednak charakterem obou složek, jednak tím, že četnictvo do vzniku samostatného Československa nemělo svůj lékařský personál. Dočkalo se jej oficiálně až v roce 1920, kdy byla výnosem ministerstva vnitra vedle kategorie četnických důstojníků justiční služby a intendantstva zřízena kategorie důstojníků zdravotnictva.¹⁵⁴ V praxi četnictvo v některých případech stále užívalo armádních zdravotních předpisů a své lékaře získávalo rovněž z armádních řad. Jeho financování, stejně jako ostatní správní záležitosti byly v kompetenci ministerstva vnitra.

Organizace četnické lékařské péče kopírovala strukturu nejvyšších četnických orgánů. V čele stál šéflékař četnictva, který působil jako zdravotní referent u ministerstva vnitra a kterému pak podléhali lékaři přidělení k jednotlivým zemským četnickým velitelstvím.¹⁵⁵

Pozici šéflékaře četnictva zastával v období meziválečné republiky pouze generál zdravotnictva Bedřich Röschel. Když v roce 1932 zemřel, místo šéflékaře již nebylo znovu obsazeno. Bedřich Röschel byl v období první světové války velitelem vojenské nemocnice v Kitzbühlu. Krátce po vzniku republiky byl jmenován do funkce šéflékaře československého četnictva, kde dosáhl postupně hodnosti plukovníka a v roce 1923 generála zdravotnictva.¹⁵⁶ Právě Röschela lze bez nadsázky označit za tvůrce četnického zdravotnictví. Napomohlo k tomu jeho souběžné působení ve

¹⁵⁴ J. ERHART, *Rukověť*, s. 383.

¹⁵⁵ J. ERHART – O. PINKAS, *Sbírka*, s. 193.

¹⁵⁶ *Bedřich Röschel* [online]. [cit. 12. 12. 2017]. Dostupné z: http://www.prijmeni.cz/osobnost/513198/bedrich_roschel

funkcích šéflékaře četnictva a lékaře u zemského četnického velitelství pro Čechy,¹⁵⁷ při kterém měl praktickou příležitost poznat veškeré nedostatky ve zdravotnické službě a zajistit jejich nápravu na příslušných místech.¹⁵⁸ Kromě lékařské praxe se generál Röschel věnoval i psaní odborné četnické lékařské literatury – je autorem příručky první pomoci „při nehodách a neštěstích se zvláštním zřetelem k pátrací službě četnické“.¹⁵⁹

Lékaři působící u zemských velitelství museli mít československé občanství a slovem i písmem ovládat český či slovenský jazyk. Horní věková hranice pro uchazeče o tuto funkci byla nastavena na 35 let,¹⁶⁰ nejvyšší povolená hodnost pak byla armádní kapitán v aktivním nebo neaktivním stavu. Samozřejmostí bylo doložení lékařského vzdělání a znalosti předpisů, týkajících se vojenského zdravotnictví, ale také podpis závazku, že dotyčný lékař v případě přijetí bude sloužit v četnickém sboru minimálně po dobu čtyř let.¹⁶¹ Pro úspěšné uchazeče nemusela být funkce četnického lékaře jejich jediným povoláním, velmi typický byl naopak souběžný výkon několika lékařských funkcí. Lékař zemského velitelství v Brně Josef Andrysík provozoval na začátku třicátých let kromě služby u četnictva rovněž praxi praktického, pokladenského, železničního a soudního lékaře a Josef Souhrada ze zemského velitelství v Bratislavě (později v Praze) byl zároveň praktickým lékařem.¹⁶²

Plukovníci Josef Andrysík a Josef Souhrada vykonali úspěšně konkurz na místa četnických lékařů v Brně a Bratislavě již na přelomu let 1921 a 1922 a setrvali ve svých funkcích po celou dobu meziválečné republiky, zatímco pozice lékaře u zemského velitelství v Praze byla po smrti generála Röschela až do roku 1939 obsazována pouze formou krátkodobých (většinou jednorozhodných) smluv.¹⁶³ Po vzniku Slovenského štátu

¹⁵⁷ Funkci lékaře u ZČV Praha zastával po jeho smrti, minimálně od listopadu roku 1935 do konce roku 1936, plukovník zdravotnictva MUDr. Antonín Kepka. (NA, f. ZČV Praha, Protokol lékaře ZČV Praha, kn. 375. Vložený spis Odměna lékařů za službu lékařů u ZČV Praha za rok 1936.)

¹⁵⁸ NA, f. ZČV Praha, Protokol lékaře 1923-1924, kn. 112.

¹⁵⁹ *Bedřich Röschel*. Dostupné z: http://www.prijmeni.cz/osobnost/513198/bedrich_roschel

¹⁶⁰ Bylo tudíž přípustné, aby byli dotyční adeпти ženatí, na rozdíl od zájemců o službu výkonných četníků v terénu.

¹⁶¹ *Věstník četnictva 1921*, č. 17.

¹⁶² *Lékařský schematicus. Seznam členů Ústřední jednoty československých lékařů a seznam všech českých a slovenských lékařů v Československé republice a všech lékařů na Slovensku a Podkarpatské Rusi*, Praha 1931, s. 295, 365.

¹⁶³ Na dočasnost funkce ukazuje rovněž fakt, že v kalendářích četnictva nebyl na rozdíl od lékařů ZČV Bratislava a Brno lékař ZČV Praha v tomto období uváděn.

byl do Prahy z Bratislavy převelen Josef Souhrada a sloužil zde až do svého zatčení v posledních letech války.¹⁶⁴ Další místa lékařů u zemských velitelství nebyla pravděpodobně trvale obsazena vůbec. Slezské zemské velitelství bylo po realizaci správní reformy v roce 1928 sloučeno s brněnským. Do té doby mohl být lékařskou službou u četnictva pověřen například některý z vojenských lékařů z opavské divizní nemocnice podobně jako na Podkarpatské Rusi, kde takto působil ve třicátých letech major (později plukovník) zdravotnictva Adolf Hajšinek z divizní nemocnice v Užhorodě.¹⁶⁵

3.3.1.2 Lékařská péče a zdravotní stav četníků

Praktická léčba a prohlídky onemocnělých příslušníků četnictva probíhaly nejčastěji u lékařů (civilních či vojenských) v místě četnické stanice a jejím okolí, v těžších případech pak v nemocnicích či speciálních léčebných ústavech. Lékaři u zemských četnických velitelství prováděli rovněž léčbu četníků, ta se však týkala spíše četníků (včetně frekventantů četnických škol) v místě zemských velitelství a spíše případů lehčích onemocnění. K tomuto účelu měl četnický lékař k dispozici pokoj pro nemocné.¹⁶⁶ Na základě zpráv od velitelů četnických oddělení si ale vedl detailní záznamy o zdravotním stavu všech četníků v obvodu zemského velitelství a též si zjišťoval potřebné informace od jejich ošetřujících lékařů. V závažnějších případech doporučoval četníky k dalším vyšetřením na specializovaných pracovištích. Značnou část náplně jeho práce tvořily prohlídky nově přijatých četníků a agenda superarbitračního řízení.

Nemocniční péče o četnictvo se odehrávala jak ve veřejných, tak ve vojenských nemocnicích. Příslušníci četnictva měli nárok na částečné proplácení lékařské péče. To samé se týkalo i pobytu v lázních, kde však byl četníkům zpravidla vymezen jen

¹⁶⁴ Byl vězněn na Pankráci a posléze v Malé pevnosti Terezín, odkud byl propuštěn dne 6. května 1945. Zemřel o měsíc později na následky věznění. *Databáze vězněných*. [online]. [cit. 12. 2. 2018]. Dostupné z: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/mala_pevnost/detail.php?table=Mala_pevnost_Terezin&col=id&value=11679. *Databáze padlých* [online]. [cit. 12. 12. 2017]. Dostupné z: <<http://padli.muzeumpolicie.cz/>>

¹⁶⁵ *Lékařský schematismus 1931*, s. 436.

¹⁶⁶ J. ERHART - O. PINKAS, *Sbírka*, s. 195. NA, f. ZČV Praha, k. 1063, Seznam ošetřovaných na pokoji pro nemocné (1925-1927).

omezený počet míst a navíc jen ve vybraných lokalitách.¹⁶⁷ V roce 1925 byli příslušníci četnictva stejně jako další státní zaměstnanci zařazeni do systému zdravotního pojištění.¹⁶⁸ Úrazové pojištění jim bylo zajištěno dohodou ministerstva vnitra s pojišťovací bankou Slávií a pojišťovnou Legie z konce roku 1924¹⁶⁹, životní pojištění pak sjednal Masarykův četnický podpůrný a vzdělávací fond smlouvou se Slávií.¹⁷⁰ Je nutno doplnit, že pojištění v rámci těchto smluv bylo dobrovolné.

Zdravotní stav obyvatelstva v Čechách se s pokračující modernizací lékařské vědy ve dvacátém století stále zlepšoval. Přispělo k tomu rozšíření očkování proti závažným chorobám i nové náhledy na hygienu a životní styl, stále však neexistovala účinná léčba řady nebezpečných nemocí.

Samotná povaha četnické služby s sebou přinášela četná zdravotní rizika. Vedle nebezpečí zranění ve službě byla v prostředí, kde se četníci pohybovali a žili, problematická rovněž hygiena a s tím spojené nebezpečí šíření nakažlivých onemocnění. Důležitou roli tak hrála preventivní opatření, zahrnující očkování, ale také osvětu četnických lékařů mezi mužstvem. Sami četníci museli mít alespoň základní znalosti první pomoci a povědomí o nakažlivých chorobách, aby v případě nutnosti mohli ve svém služebním obvodu náležitě zakročit. Znalosti v této oblasti získávali v rámci studií na četnických školách všech stupňů (četníků na zkoušku, velitelů stanic, pro výcvik výkonných důstojníků) v rámci předmětu „Zdravověda“.¹⁷¹

Příslušníci četnictva se potýkali s nejrůznějšími typy zranění a onemocnění. Byly to jednak choroby běžné v tehdejší době, jednak nemoci a zranění z povolání. Náročnost četnické služby se odrážela i na psychické kondici četníků.

Nejzávažnějšími chorobami zůstávaly v Čechách v první polovině dvacátého století tuberkulóza a břišní tyfus.¹⁷² Měsíční statistiky onemocnění četnictva v obvodu zemského četnického velitelství Praha se dochovaly pouze pro léta 1925-1930 (navíc mezerovitě), proto není možné postihnout vývoj počtu nemocných těmito chorobami

¹⁶⁷ NA, f. ZČV Praha, k. 1063, č. j. 462/25.

¹⁶⁸ Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, Praha 2004, s. 164.

¹⁶⁹ *Věstník četnictva 1924*, roč. VI., č. 18.

¹⁷⁰ *Věstník četnictva 1931*, roč. XIII., č. 3.

¹⁷¹ *Instrukce pro četnické školy*, s. 19, 25, 31. Pro samostudium četníků pak byly určeny různé zdravotnické příručky. V oboru nakažlivých chorob se sbor řídil armádním předpisem S-3 Ochrana před nakažlivými nemocemi.

¹⁷² L. HLAVÁČKOVÁ – P. SVOBODNÝ, *Dějiny lékařství*, s. 159.

v úplnosti. Lze pouze konstatovat, že v tomto období onemocnělo tuberkulózou nejvíce četníků pravděpodobně v roce 1927 (celkem 85 osob), kdy však počty nemocných nijak extrémně nepřekračovaly počty nemocných jinými chorobami.¹⁷³ Onemocnění tyfem je v daném období oproti tomu evidováno pouze v jednom případě v roce 1928. Podobná situace panovala také u spály a záškrtu.¹⁷⁴ K nakažení oběma spíše dětskými chorobami docházelo především při pobytu mezi rodinnými příslušníky.

Poměrně častým jevem byly pohlavní choroby – zvláště kapavka a syfilis, jejichž výskyt v řadách četnictva byl pečlivě monitorován. Léčba těchto nemocí probíhala tehdy rtuťovými injekcemi a jodovou vodou a byla relativně úspěšná, pokud se chorobu podařilo diagnostikovat včas. Dochované statistiky z let 1925-1930 hovoří o postupném poklesu výskytu těchto onemocnění, které se mezi léty 1927 až 1930 objevovaly pouze v řádech jednotek ročně.¹⁷⁵ Pokud se nemoc nepodařilo odhalit včas nebo byla provedena chybná diagnóza, mohla mít negativní dopad na výkon služby. To se týkalo lues, kterou na rozdíl od kapavky doprovázely v jejím konečném stádiu duševní poruchy. Vrchní strážmistr Václav Mráček tak například začal velet četnické stanici v Benešově v době, kdy již trpěl pokročilou progresivní paralýzou, které nakonec, za necelý půl rok po příchodu do funkce, v léčebně v Bohnicích podlehl.¹⁷⁶ Opačný problém řešil vrchní strážmistr František Štojdl, který se pohlavně nakazil během služby v monarchii v Haliči, ale uzdravil se: „V roce 1917 [...] byl jsem jedním speciálně odborným [...] lékařem [...] uznán úplně zdrav a výsledek zkoušky krve byl takový, že se [...] jest vyjádřil, že není možné, že jsem kdy měl i třeba jen příznaky syphilitické“¹⁷⁷ Na svém bezvadném zdravotním stavu si pak zakládal zejména kvůli svému velitelskému postavení, když šéflékaře Röschela prosil, „by bylo případné dopisování v také tajnosti vedeno, by hlavně podřízené mužstvo, které není o mém stavu upovědomněno, se také i nadále o tomto nedozvědělo. [...] poněvadž jsem hlavně za rakouského regimu mnoho úsměšků, ústrků, pohrdání a i jiné nenahraditelné škody

¹⁷³ Četníci nakažení tuberkulózou podstupovali léčbu např. v sanatoriu na Pleši.

¹⁷⁴ NA, f. ZČV Praha, k. 1063, Výkazy onemocnělých četnických příslušníků (1925-1930).

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ SOA Praha: SOkA Benešov, f. Četnická stanice Benešov (neuspořádaný fond), Památník četnické stanice. Archiv hlavního města Prahy, Sbirka matrik, Zemský ústav pro choromyslné – Bohnice, sign. CHORB Z5, s. 150. (digitalizováno)

¹⁷⁷ NA, f. ZČV Praha, k. 1063, č. j. 12/1923.

utrpěl.¹⁷⁸ Změny v chování luetiků byly pro jejich okolí velmi znatelné. V praxi je lze ukázat na případu strážmistra Ondřeje Karáska¹⁷⁹ od kladenské četnické účetní skupiny: „[...] V chování vyšetřovaného jest nápadná lehká překotnost, ukvapenost a někdy nepřípadnost mimických reakcí, na př. vypravuje o svém sebevražedném pokuse a při tom se směje [...] Generalie poví správně, orientován všemi směry dobře. Není prý nemocen, nepatří sem. [...] To prý ho sem jenom dali, aby ho očernili. Když prý má pracovat duševně, musí pracovat i tělesně. Nemá-li co dělati, lítá po stanici, hledá práci, nemá klidu. Jest mu dobře jenom když pracuje. [...] Od té doby, co byl v Mostě při potlačování nepokojů, nebaví prý ho služba, nechce jednati proti lidu, jest z něho. Má obavy, že snad někoho postřelil. [...]“¹⁸⁰

Obvyklou příčinou návštěv příslušníků četnictva na ambulancích či pobytu v nemocnicích byla zranění, které si přivodili během služby nebo ve svém volném čase. V rámci služby lze pak rozlišit zranění daná běžnými příčinami (ke kterým někdy dopomohla specifická četnická výzbroj) a zranění způsobená druhými osobami. Obchůzky v terénu, které musela většina četnického mužstva absolvovat v podstatě za každého počasí, byly jedním z míst, kde si zranění mohli přivodit. Přísllovečným četnickým úrazem byly v zimním období naraženiny, v horším případě zlomeniny žeber způsobené uklouznutím četníka a pádem na koš jeho služební šavle. Tragické následky měl mnohdy pohyb četníků v blízkosti železničních kolejí. Případy zachycení četníka projíždějícím vlakem se množily v období protektorátu, kdy bylo jedním z úkolů četnictva střežení tratí.¹⁸¹ Častým jevem byla v době nastupující motorizace zranění způsobená při automobilových nehodách či pádem z motocyklu či jízdního kola nebo na lyžích v zimě.¹⁸²

V případě zraněných (či usmrcených) četníků druhými osobami byli viníky nejčastěji pachatelé trestných činů, které četníci pronásledovali. Kromě zlodějů a vrahů to byli často pytláci, ve třicátých letech se mimo to množily konflikty s příslušníky německé menšiny v pohraničí. V září roku 1938 tak například vykazovaly celkem 15

¹⁷⁸ NA, f. ZČV Praha, k. 1063, č. j. 12/1923.

¹⁷⁹ Nutno však říci, že měl jisté predispozice pro zvýšenou podrážděnost.

¹⁸⁰ NA, GVČ, Protokol šéflékaře (1923-1924), kn. 112. Vložený spis Lékařský nález a posudek.

¹⁸¹ NA, f. IUPP, k. 137, č. j. 941/1940.

¹⁸² NA, f. ZČV Praha, Záznam o onemocnění gážistů mimo služební třídy (1939-1946), kn. 381. Tamtéž, k. 1063, Kniha chorých (1935-1941). Tamtéž, Rejstřík nemocných důstojníků s chorobopisy, kn. 113 aj.

takto zraněných četnická oddělení v Chebu, Karlových Varech, Ústí nad Labem a Roudnici. Jednalo se převážně o střelná poranění a zranění střepinami granátů.¹⁸³

Některé úrazy a onemocnění se objevovaly častěji u mužstva než důstojníků, což bylo dáno tím, že důstojníci již netrávili tolik času na obchůzkách jako výkonní četníci. Zdravotní problémy, se kterými se potýkali, souvisely ale s dlouholetým výkonem četnického povolání – mezi jinými trpěli např. revmatismem, ischiasem, dnou apod.¹⁸⁴

Náročnost četnické profese v kombinaci s dalšími faktory se odrážela na duševním zdraví mužů. Velmi častým jevem byla neurasthenie, která se objevuje ve všech dochovaných měsíčních výkazech nemocných v obvodu ZČV Praha.¹⁸⁵ Vyznačovala se úzkostnými až depresivními stavy a nervozitou. Podle mínění velitelů však nemusela vždy zásadně narušit výkon četnické služby. Naopak bylo upozorňováno, že „*neurasthenie se neléčí několika týdenní nebo měsíční nečinností, nýbrž v léčebném ústavě anebo v práci, která nedává dostatek času ke hloubání o jednotlivých obtížích.*“¹⁸⁶ Včasné zachycení neurasthenie a její léčba byly poměrně komplikované, vzácně se proto objevovaly i případy sebevražd.¹⁸⁷ Vážné psychické choroby se objevovaly spíše zřídka, jejich odhalení pak ale mnohdy vedlo k superarbitracím četníků. Strážmistr Ladislav Slavík „*neuro psychopatické konstitute se schizofrenickými rysy*“¹⁸⁸ z četnické účetní skupiny č. 4 v Benešově, působící u sboru od roku 1919 byl již na začátku roku 1923 navržen vojenským lékařem z divizní nemocnice v Praze k superarbitraci. Psychická porucha byla odhalena až poté, co se četník po pobytu ve vojenské nemocnici v Brně místo plánované dovolené v Čechách uchýlil na Slovensko a při návratu „*spáchal v okolí Uherského Hradiště různé*

¹⁸³ NA, f. ZČV Praha, k. 1064, Seznamy nemocných příslušníků četnictva podle hlášení velitelství četnických oddělení.

¹⁸⁴ NA, f. ZČV Praha, Rejstřík nemocných důstojníků s chorobopisy, kn. 113.

¹⁸⁵ NA, f. ZČV Praha, k. 1063, Výkazy onemocnělých četnických příslušníků (1925-1930).

¹⁸⁶ NA, f. ZČV Praha, Záznam o onemocnění gázistů mimo služební třídy (1939-1946), kn. 381. Vložený spis ZČV Praha č. j. 9756/1940.

¹⁸⁷ Dne 20. května roku 1936 lékař zemského velitelství v Praze zaznamenal, že štábní strážmistr Antonín Šťáhlavský začal trpět neurasthenickými obtížemi. Ačkoliv následující den zapsal, že se uzdravil, četník o čtyři dny později spáchal sebevraždu. NA, f. ZČV Praha, k. 1063, Kniha chorých (1935-1941).

¹⁸⁸ NA, f. ZČV Praha, Protokol šéflékaře (1923-1924), kn. 112. Vložený lékařský nález Slavík Ladislav.

výtržnosti, byl tam četnictvem zadržen a dopraven zpět do Tábora“.¹⁸⁹ Při pozdějším pobytu na neurologicko-psychiatrickém oddělení pražské divizní nemocnice Slavík lékařům v plné šíři vylíčil průběh neplánovaného pobytu na Slovensku: „[...] Byl někde až u Maďarie. Peníze, které měl sebou, prý rozdal. Dal prý je nějakému člověku, kterého nezná, poněvadž mu řekl, že nemá peněz a potřebuje. Říkal, že mu dá za peníze kanárka, dal mu ale stehlíka, kterého vozil stále sebou, až byl zadržen. Mluví o této věci jako o něčem samozřejmém a nenachází na tom ani nic, co bylo třeba vysvětliti a nebo odůvodniti. Potom poznamená: Byla to volovina, ale když je chtěl, tak sem mu je dal. Přišel prý též do hospody a tam hosté mluvili špatně o četnících tak z hospody odešel, oni na něho měli zlost, proto ho hodili do bláta. Vypůjčil si potom peníze na četnické stanici, spotřeboval je však na povoz k nádraží, dal ještě velké spropitné kočímu a neměl zase nic. Pak ho vzali četníci a odvezli ho k jeho oddílu [...] Uznává, že po posledních událostech stěží může zůstat u četnictva a přece by jenom chtěl zůstat, neb jinak neví co by dělal. Když prý ho již četníci vezli do Tábora, připadlo mu prý všechno jako sen, zdálo se mu, jakoby vlak stále stoupal do výšky a čekal stále, že se z toho všeho probudí na posteli v nemocnici v Brně. [...]“¹⁹⁰

Reflexe závislosti četníků na návykových látkách se v dochovaných dokumentech četnického lékaře až na problémy s alkoholem nevyskytuje. Pravidelná konzumace většího množství alkoholu v kombinaci například s vrozenou duševní poruchou mohla vést až k situacím, kdy četnický strážmistr - alkoholik – vojenského lékaře přesvědčoval, že „[...] není prý žádný alkoholik, nemusí prý pivo pít třeba celý čas, nepotřebuje to, ale moc nesnese. 2 až 3 sklenice má dosti. Likery prý nepije, jenom prý v zimě někdy čaj s rumem, ale jen nějakou stampřly. [...]“¹⁹¹ V poslední době přitom „odcházel denně z nemocnice a toulal se po hostincích špatné pověsti. [...] Ač ženat udělal si známost s děvčetem pochybné pověsti a vydával se mu za svobodného. Při odchodu z nemocnice se opil a na svoji stanici přišel opilý. Když mu to str. S. vytkl, byl hrubý. Téhož dne se ještě opil a bloudil po cihelně až ho občané vyvedli. Brzy na to se opět opil, takže ho manželka musela odvézt domů a při tom způsobil výstup. [...] Udělal falešné údaje do služební knížky. Když mu to bylo vytčeno choval se jako pološílený říkal že u četnictva sloužiti nebude, nechce a nemůže. Na cestě domů choval

¹⁸⁹ NA, f. ZČV Praha, Protokol šéflékaře (1923-1924), kn. 112. Vložený lékařský nález Slavík Ladislav.

¹⁹⁰ Tamtéž.

¹⁹¹ NA, f. ZČV Praha, Protokol šéflékaře (1923-1924), kn. 112.

se tak, že doprovázející strážmistr se vrátil a žádal aby byl poslán do nemocnice na pozorování jeho duševního stavu. [...]“¹⁹² Poté, co mu lékař předestřel výše popsané události, popřel „skoro šmahem všechny zprávy o nepříjemnostech, jichž se dopustil v opilství, a kterou výjimečně přizná tu buď líčí jako nevinnou věc, nebo ji nápadně nejapně omlouvá. Zevně mu schází správné stanovisko k těmto věcem. Některé odmítá se smíchem anebo s rozhořčením jakoby byl uražen. [...]“¹⁹³

Nemoci, kterými trpěli příslušníci sboru, jak bylo výše popsáno, měly různou míru závažnosti. Vzhledem k faktu, že pražské zemské velitelství pravidelně vydávalo opatření, kterými se snažilo zajistit, aby byla neschopnost ke službě četníkům předepisována jen v opravdu odůvodněných případech, lze usuzovat, že tomu tak vždy nebylo. Doporučení k další léčbě totiž vydával nejen četnický lékař, ale rovněž další lékaři, ať soukromí, pokladenští či nemocniční. Vyloučit v těchto případech jejich známosti s četníky a možnost vydávání doporučení dle jejich přání nebo předstírání chorob četníky tak nelze. V opatření zemského velitele z roku 1940 bylo výslovně uvedeno, že „podobné případy neodůvodněného nebo předstíraného onemocnění a nepotřebného protahování doby léčení při zranění, vrhají špatné světlo na četnický sbor, na jeho vnitřní ukázněnost a dokazují jen nedostatek smyslu pro povinnost u dotčených příslušníků četnického sboru.“¹⁹⁴ Obecně lze konstatovat, že velitelé na zdravotní stav svých podřízených nahlíželi přísně. Týkalo se to zejména chronických onemocnění (revmatismu, zánětu sedacího nervu, katarů dýchacích orgánů, žaludečních chorob apod.) či lehčích zranění, kdy bylo dbáno na to, aby četník konal alespoň práci v kanceláři: „[...] hlásí-li se četník nemocným s nějakou starou chronickou chorobou, s kterou dosud bezvadně službu zastával, poněvadž byl přemístěn anebo určen k soustředění a vůbec za okolností kladoucích zvýšené požadavky na jeho výkonnost a svědomitost, anebo protahuje-li zbytečně svou nepřítomnost ve službě pro chorobu nepatrnou snad i předstíranou [...] četníku musí býti známo v těchto případech, že jeho práce a povinnosti, jakož i úkoly musí převzít jiný četník, neb ostatní příslušníci útvaru, při vykonávání svých vlastních úkolů a stává se takto škůdcem četnického kolektiva [!]. [...]“¹⁹⁵ Vyšší míru tolerance bylo možno předpokládat u závažnějších chorob

¹⁹² NA, f. ZČV Praha, Protokol šéflékaře (1923-1924), kn. 112.

¹⁹³ Tamtéž.

¹⁹⁴ NA, f. IUPP, k. 137, č. j. 8425/1940.

¹⁹⁵ Tamtéž.

(tuberkulózy, zápalu plic a pohrudnice, zánětů žlučníku, ledvin či různých vředů či kožních ekzémů).¹⁹⁶

3.3.2 Hmotné postavení příslušníků četnického sboru

Prožívání všedních dnů vycházelo u příslušníků četnického sboru nejen ze specifického časového rozvrhu, respektive jeho nepředvídatelnosti, z nejrůznějších omezení, ale zejména z jejich hmotného postavení v rámci tehdejší společnosti. Během jednotlivých etap četnické kariéry se proměňovaly osobní preference a požadavky četníků. Jinak proto vnímal potřebu určitého komfortu a zajištění mladý svobodný četník na jedné straně a na druhé straně jeho kolega, který se musel starat o rodinu. Zároveň byl patrný rozdíl mezi služebně mladšími četníky a četníky ve vyšších hodnostech i z hlediska toho, v jakých mezích se při plnění svých potřeb mohli pohybovat (tj. co jim četnická správa dovozovala) a přirozeně také ve výši poskytovaných finančních prostředků.¹⁹⁷

Veškeré úpravy služebních příjmů četníků se odehrávaly v širším rámci platových podmínek nastavených pro státní zaměstnance. Jednotlivé komponenty tak byly v základní rovině totožné (tzn. služné, činovné a výchovné), plat se však odlišoval nejrůznějšími přídávky, které měly zohledňovat specifika četnické služby. (Na rozdíl od většiny státních zaměstnanců byla například brána v potaz jistá rizikovost povolání). V kontextu úprav československého a protektorátního platového zákonodárství byla korigována podoba a výše služebních příjmů a zároveň také problematika penzí a zaopatřovacích platů, které byl věnován navíc zvláštní tzv. četnický penzijní zákon.¹⁹⁸ Řešil zejména dosavadní nejednotnost poměrů u důstojníků a gážistů mimo hodnostní třídy, která vycházela ze souběžného využívání předpisů vojenských i civilních, zároveň ale také modernizoval a nově pojmenoval některé zásadní sociální nedostatky.¹⁹⁹

¹⁹⁶ NA, f. ZČV Praha, Záznam o onemocnění gážistů mimo služební třídy (1939-1946), kn. 381. Vložený spis ZČV Praha č. j. 9756/1940.

¹⁹⁷ Problematikou se zabývali ve své studii v Českém časopisu historickém již Ivana a Ondřej Kolářovi a Martin Lokaj. (Srov. seznam použitých pramenů a literatury)

¹⁹⁸ Zákon č. 153/1923 Sb. z. a n. o úpravě některých služebních poměrů četnictva a některých četnických požitků zejména odpočivných a zaopatřovacích.

¹⁹⁹ J. ERHART – R. ERHART – V. SÁDLO, *Rukověť četnictva*, s. 97.

Stěžejní norma určující platové poměry státních zaměstnanců po většinu období meziválečné republiky a v protektorátu – platový zákon z roku 1926 – rozdělovala četnictvo po vzoru zákona o četnictvu na důstojníky a gážisty mimo služební třídy. Do první skupiny patřili nejvyšší důstojníci četnictva, důstojníci intendantstva a důstojníci správní a výkonní a účetní, zařazení do tří služebních tříd podle kvalifikace. Druhá skupina, která zahrnovala vrchní četnické strážmistry a četníky v ostatních hodnostech (včetně četníků na zkoušku), operovala se třemi platovými stupnicemi, přičemž nejvýše byli postaveni velitelé četnických stanic či okresů.²⁰⁰

Při snaze objasnit materiální poměry příslušníků sboru je nutno kategorizaci četníků rozvinout. Jak bylo nastíněno již v předchozích kapitolách, život četníků měnila kromě postupu četnické kariéry podstatným způsobem i změna rodinného stavu. Četníci na zkoušku i definitivní četníci, kteří nebyli ženatí, měli odlišné příjmy i vydání. Rozdíl spočíval zejména v tom, že nevynakládali finance na vlastní bydlení či nájem, protože bydleli v kasárnách. Dalším rysem společným pro svobodné četníky byla absence výchovného, které se týkalo zpravidla ženatých příslušníků sboru. Pokud měl četník nemanželské potomky, výchovné mohl obdržet pouze, pokud dítě uznal za vlastní alespoň formou matričního zápisu.²⁰¹

Reálná podoba platového ohodnocení začínajících četníků vycházela v první řadě z nízkého postavení na platové stupnici. Protože velká část z nich byla zařazena na venkovských stanicích, připadala jim rovněž pouze nejnižší částka činovného, tj. zvláštního ročního příplatku, který byl vyplácen podle místa služebního zařazení a který zohledňoval tamní cenové poměry. Většina četnických stanic se nacházela v malých obcích, které spadaly do kategorie C a D, kde činil příspěvek 1824 a 2316 korun.²⁰² Konkrétní sumu, kterou četníci na zkoušku a strážmistři dostávali každý měsíc nelze přesně vyčíslit i vzhledem k rozdílům u jednotlivců, nicméně se pohybovala v řádech stovek korun (samotné roční služné začínalo ve třetí platové stupnici na 7200 korunách)²⁰³ po platových srážkách. Četníci František Fara a Břetislav Bečka, kteří ve svých vzpomínkách zachytili rovněž počátky svých kariér ve sboru, se osobní finanční situaci příliš nevěnují. Břetislav Bečka pouze připomíná, že po zabrání pohraničí a jeho

²⁰⁰ J. DRAHORÁD, *Příručka*, s. 1, 12.

²⁰¹ Tamtéž, s. 88-89.

²⁰² Tamtéž, s. 14.

²⁰³ Tamtéž, s. 13.

věznění v Německu na podzim roku 1938 přišel o vše, když „*už ledacos měl, šetřil a tajně sháněl „na hnízdo“ [...]*“.²⁰⁴ Maximální výše ročního služného, které mohl četník v hodnosti strážmistra až praporčíka dosáhnout, byla celkem 14400 korun v posledním, desátém stupni platové třídy. Postup do vyšších stupňů probíhal vždy po třech letech a byl navázán na splnění předepsané služební doby.²⁰⁵

Výdaje příslušníků sboru po sňatku sice pravděpodobně vzrostly, avšak vstupem do manželství jim zároveň započala fáze služby, kdy měli nárok na širší škálu finančních příspěvků výchovným počínaje a zaopatřovacími platy pro jejich rodiny konče. Za předpokladu, že se četník oženil a dále postupoval v kariéře, ale nestal se důstojníkem ani velitelem stanice, mohl dosáhnout až na systemizovaná místa v druhé platové stupnici, která se v sedmi stupních pohybovala od 9900 do 16500 korun služného ročně. Výchovné i činovné bylo i po postupu do druhé platové stupnice stále stejné. Pokud měl četník jedno dítě, činil příspěvek ročně celkem 1200 korun, při větším počtu 2100 korun.²⁰⁶ Štábní strážmistr František Maršál z četnické stanice v Čerčanech, který byl v roce 1938 přeložen ze zdravotních důvodů do trvalé výslužby, odcházel ze sboru s platem v celkové výši 18576 korun ročně (tj. 14400 Kč jako roční služné v 10. stupni třetí platové stupnice, 2316 Kč jako činovné v obcích skupiny C a četnický přídavek 1860 Kč).²⁰⁷

V případě, že četník dosáhl postu velitele četnické stanice či okresního četnického velitele (většinou sloužil v hodnosti důstojníka výkonného), přesahovalo roční služné v maximální výši již částku 20000 korun. Oproti nevelitelským postům bylo zvýšeno i činovné, které se u vrchních strážmistrů pohybovalo od zhruba dvou do necelých čtyř tisíc podle dané kategorie a v případě důstojníků výkonných od zhruba půl třetího tisíce do necelých pěti tisíc, a rovněž výchovné.²⁰⁸ Faktické finanční možnosti vrchních strážmistrů, velitelů stanic částečně přibližuje vrchní strážmistr Václav Panuš, sloužící v řadách četnictva od roku 1910, který si mohl v roce 1937 koupit nový dům na předměstí Prahy v Modřanech v ceně 125000 korun. Dle svých vzpomínek měl v té době naspořeno 65000 korun, kam je samozřejmě nutno počítat i

²⁰⁴ J. BENEŠ (ed.), *Z mého četnického života*, s. 100.

²⁰⁵ J. DRAHORÁD, *Příručka*, s. 13, 15.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 13-14.

²⁰⁷ NA, f. ZČV Praha, k. 1454, fascikl Maršál František.

²⁰⁸ J. DRAHORÁD, *Příručka*, s. 4,5,14.

úspory jeho manželky. Koupě a náklady na provoz domu pro něj však představovaly značnou finanční zátěž.²⁰⁹

Platy četnických důstojníků se odvíjely dle znění platového zákona z hodnosti a nejvyššího dosaženého vzdělání dotyčného. Velitelé četnických oddělení a ostatní důstojníci správní byli zařazeni do druhé služební třídy. Velitelé oddělení sloužili nejčastěji v hodnostech kapitána, štábního kapitána či majora, pro které byla vyhrazena šestá a pátá platová stupnice. Služné se zde pohybovalo v rozmezí 17400, respektive 21000 korun až 25800, respektive 31200 korun (v nejvyšším stupni) ročně. K tomu bylo nutno připočíst rovněž činovné ve výši dvou až čtyř tisíc a náslužné přídavky ve výši dvou až tří tisíc ročně, které se týkaly četníků v hodnosti poručíka (tedy i důstojníků výkonných) až majora. Vyšší důstojníci, tj. důstojníci štábní a zemští četníci velitelé patřili do první služební třídy, kde již bylo vyžadováno vysokoškolské vzdělání.²¹⁰ Nejvyšší platové ohodnocení náleželo generálnímu veliteli četnictva, jehož služné přesahovalo 70000 korun ročně. Výchovné bylo ve všech důstojnických služebních třídách totožné s výchovným velitelů stanic.²¹¹

Kromě základních komponent platu (služného, činovného a výchovného) měli četníci všech hodností nárok na zvláštní četnický přídavek, který vycházel u gážistů mimo služební třídy z délky služební praxe a u důstojníků z výše služného a pohyboval se od několika set až do dvou tisíc korun ročně. Kromě výchovného měli četníci s více než dvěma dětmi nárok na přídavek na děti a ženatí rovněž na doplňovací přídavek ženatých.²¹²

Příjem běžného četníka, tak jak byl nastaven platovým zákonem z roku 1926 i přes nejružnější přídavky nebyl příliš vysoký, jak vysvětluje také z konfrontace s dobovými cenovými poměry. Částečně to potvrzují i některé vzpomínky četníků sloužících na území Čech, které ukazují, že větší finanční vydání pro ně byla poměrně náročná, nicméně na druhou stranu vlastní hmotné poměry (ač v rámci omezeného popisu svého soukromí) příliš nekomentují, proto lze usuzovat, že jejich hmotná situace

²⁰⁹ Václav PANUŠ, *Kronika našeho rodu IV*. [online]. [cit. 10. 3. 2019] Dostupné z:

<https://drive.google.com/file/d/0B-ImU52g48EhRVM0Tzh5c2xlaTA/view>

²¹⁰ Výjimku tvořili důstojníci intendanstva, kteří měli mít úplné středoškolské vzdělání a vojenskou intendační školu.

²¹¹ J. DRAHORÁD, *Příručka*, s. 1-8.

²¹² Tamtéž, s. 21, 119, 32-33.

únosná. Počet odsloužených let stejně jako velikost četnickovy rodiny byly rozhodující pro stanovení výše penze a zaopatřovacích příspěvků, které byly četníkům a příslušníkům jejich rodin vypláceny poté, co odešli do výslužby.

3.3.3 Konec četnické kariéry

Ukončení kariéry příslušníků četnického sboru nastávalo z různých příčin. Za zcela normálních podmínek měli četníci, stejně jako všichni mužští státní zaměstnanci, možnost sami odejít do penze po překročení 60 let.²¹³ Od roku 1938 se věk odchodu snížil nejprve na 55 let a o dva roky později na 50 let.²¹⁴ Změny byly realizovány zčásti snad v souvislosti s potřebou uvolnění pracovních míst, ale spíše hrála roli změněná politická situace v období druhé republiky, stejně jako později za protektorátu.

V praxi četníci do výslužby odcházeli z vlastního rozhodnutí či z rozhodnutí nadřízených. Častou příčinou byly zdravotní potíže. V těchto případech pak rozhodovala o jejich dalším osudu superarbitrační komise. Po roce 1939 byli někteří četníci s nevyhovujícím profilem (zejména bývalí legionáři) překládáni do výslužby předčasně – již po dovršení 45 let. Nežádoucími byli dle dobové terminologie zejména ti, kteří „*se dosud nemohli smířiti s novým uspořádáním politických a státoprávních poměrů v Protektorátu.*“²¹⁵ Četníci, kteří v té době chtěli službu v četnictvu ukončit z vlastní vůle, využívali nejrozumnější strategie. Velitel četnické stanice v Benešově Antonín Dvořák, který vyvíjel jistou formu protiokupační činnosti a obával se zatčení, dosáhl superarbitrace za pomoci místního lékaře. V poválečném svědectví pak dotyčný dosvědčil, že ho „*prosila o to, že chce odejít do penze a předstírat nějakou nemoc, aby nebyl stíhán pro sabotáž. Doporučil jsem operaci hemoroidů a když mne donesl zvlášť jím sestilisovaný lékařský nález, potvrdil jsem mu, že churavěl na plíce a že má kloubový revmatismus [...] Mohu jako lékař potvrditi, že [...] nebyl nemocen [...].*“²¹⁶

Již zmiňovaný štábní strážmistr Maršál oproti tomu v roce 1938 odešel do výslužby na základě pravdivého nepříznivého zdravotního posudku, podle kterého trpěl „*vleklým hostcem kloubním*“, tedy revmatismem, který mu znemožňoval službu

²¹³ F. A. NOVOTNÝ (usp.), *Četnické odpočivné a zaopatřovací platy*, Praha 1932, s. 5.

²¹⁴ NA, f. ZČV Praha, Protokol lékaře ZČV Praha, kn. 375. Vložený spis ZČV Praha podřízeným velitelstvím četnických oddělení z 15. 2. 1941.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ Vojenský ústřední archiv: Vojenský historický archiv, f. 255, složka Dvořák Antonín.

v terénu.²¹⁷ Vrchní strážmistr Šrol byl v roce 1929 podroben několika zdravotním prohlídkám, které považoval v podstatě za cílenou snahu nadřizených penzionovat jej (stejně jako další „přesluhující“ četníky). V okamžiku, kdy lékař při prohlídce žádné zdravotní potíže nezjistil, byl Šrol o několik dní později dle rozkazu poslán na další, při které mu dle jeho vzpomínek lékař sdělil, že jej „*prvně asi špatně prohlížel a že mě chtějí snad dát mermomocí do penze*“.²¹⁸

Překládání četníků do výslužby bylo zčásti řízeno četnickou správou, která rozhodovala o upotřebitelnosti jednotlivých příslušníků sboru. V okamžiku, kdy četník odešel do výslužby, nabýval po splnění několika podmínek nároku na vyplácení výslužného.²¹⁹ Rozlišovalo se při tom, zda se jedná o četníka definitivního či naopak. Pokud četník odsloužil alespoň deset let, měl nárok na výslužné, v případě, že méně, na odbytné, tj. jednorázovou finanční sumu ve výši jednoročního (při službě do pěti let) či dvouročního (při službě přesahující pět let) služného s četnickým přídavkem. Odbytné četníků, kteří nebyli definitivní, dosahovalo výše tříměsíčního služného s četnickým přídavkem a činovným. Do služební doby se nepočítala pouze doba strávená v četnictvu, nýbrž také služba v armádě (rakouské i československé a v legiích). Propočet služebních let byl proto poměrně složitý.²²⁰ Štábnímu strážmistru Maršálovi penzionovanému v době, kdy již dosáhl nejvyššího, desátého stupně ve třetí platové stupnici bylo vyměřeno výslužné v identické výši jako jeho poslední plat (bez činovného) s četnickým přídavkem, celkem 16260 korun.²²¹ Zdravotní důvody s sebou však přinášely sníženou schopnost případného výdělku v jiném oboru zaměstnání, proto takto vysoké výslužné nelze vztahovat na všechny příslušníky sboru. V těchto případech byl však brán zřetel na to, zda se zdravotní obtíže objevily v přímé souvislosti s výkonem četnického povolání nebo zda si je četník způsobil sám.

²¹⁷ NA, f. ZČV Praha, k. 1454, fasc. Maršál František.

²¹⁸ V. ŠROL, *Četnické humoresky z Borovan*, s. 107.

²¹⁹ V době první republiky platila zásada, že četníci, kteří byli překládáni do výslužby nadřizenými, měli mít odslouženo alespoň 10 let nutných pro vyplácení výslužného. Po vzniku protektorátu tato zásada u četníků penzionovaných z politických důvodů již často respektována nebyla. (NA, f. ZČV Praha, Protokol lékaře ZČV Praha, kn. 375. Vložený spis ZČV Praha podřízeným velitelstvím četnických oddělení z 15. 2. 1941.)

²²⁰ Srov. F. A. NOVOTNÝ (usp.), *Četnické odpočivné a zaopatřovací platy*, Praha 1932.

²²¹ NA, f. ZČV Praha, k. 1454, fasc. Maršál František.

Jestliže četník při službě přišel o život, nabývala vdova nároku na zaopatřovací platy. Tyto finanční příspěvky se týkaly především manželek, ale za určitých podmínek také družek četníků, které s nimi alespoň po určitou stanovenou dobu sdílely domácnost a měly s nimi děti. Podobně se nároku na zaopatřovací požitky mohlo za určitých podmínek dostávat i nemanželským dětem.²²²

Pokud četník ukončil kariéru ze zdravotních důvodů a měl nezaopatřené děti, které s ním sdílely domácnost, nepozbýval nároku na výchovné, nicméně z příkladu štábního strážmistra Maršála, který o přidělení výchovného na dceru musel žádat dodatečně, lze usuzovat, že se nejednalo o automatickou záležitost.

Pokud byl četník přeložen do trvalé výslužby, mohl být opětovně povolán do činné služby. Rozsáhlá reaktivace četníků ve výslužbě probíhala v období záříjové všeobecné mobilizace, kdy byl do aktivního stavu převeden štábní strážmistr Maršál a rovněž vrchní strážmistr Panuš.

V okamžiku, kdy se četník již fakticky nacházel v penzi, opětovně nabýval pozbytých občanských práv – především byl znovu zapsán do voličských seznamů a mohl se účastnit spolkového života. Bezpočet četníků si po odchodu ze sboru našlo civilní povolání. Mezi bývalými četníky tak můžeme najít například velký počet úředníků. Vrchní strážmistr Šrol po odchodu do výslužby začal pracovat jako generální poručník u okresní péče o mládež v Trhových Svinech a zapojil se do spolkové činnosti.²²³ Nedobrovolně penzionovaní četníci v období protektorátu obvykle na svou činnost v řadách četnictva navázali po skončení války – již v řadách Sboru národní bezpečnosti.

²²² Kromě zaopatřovací náleželo pozůstalým za určitých podmínek i úmrtné. Srov. J. ERHART – R. ERHART – V. SÁDLO, *Rukověť četnictva*, s. 132-144.

²²³ V. ŠROL, *Četnické humoresky z Borovan*, s. 109.

4. Závěr

Cílem diplomové práce bylo zmapovat každodenní život příslušníků četnického sboru ve vybrané části Československé republiky v období vymezeném vznikem samostatné republiky v roce 1918 a koncem protektorátního období a přeměnou četnictva ve sbor Národní bezpečnosti v roce 1945.

Československé četnictvo bylo důležitým výkonným orgánem státní správy, který působil napříč územím republiky a zajišťoval nejen pořádek a bezpečnost, nýbrž plnil také další úkoly zadávané politickými úřady. Podoba sboru vycházela z předchozího dlouholetého vývoje rakouského četnictva. Tato kontinuita se netýkala jen (zčásti) personální roviny, ale rovněž organizace a částečně charakteru sboru. S odpoutáním od ozbrojených složek státu v podobě převzetí hlavního dohledu nad činností a jejím řízením ministerstvem vnitra po roce 1918 se v některých kruzích očekávalo zcivilnění sboru. Četnictvo tak nadále zůstávalo specifickou vrstvou obyvatelstva s řadou omezení v běžném životě.

Četnické povolání bylo z pohledu státní správy chápáno jako výběrové a bylo proto svázáno s celou řadou požadavků kladených na zájemce o tuto službu. Ty v zásadě předznamenávaly podobu jejich budoucího zaměstnání, zejména dávaly tušit omezení, jaká jim nastanou v osobním životě. Československý model následoval v tomto ohledu z větší části příkladu monarchie, profil uchazeče byl ale samozřejmě uzpůsoben nové politické realitě. Četnická profese v Československu postupně nabývala na atraktivitě, která pramenila zejména z pocitu obyvatelstva, že se zde nachází snadný zdroj trvalých příjmů (zvláště v době vysoké nezaměstnanosti ve třicátých letech) a rovněž kvůli určité nevšednosti pracovní náplně. Četnická služba v oblasti Čech vyžadovala vzhledem k nacionální variabilitě jednotlivých míst důkladné jazykové znalosti (zejména němčiny), které ale v praxi ani v období protektorátu mnohdy neodpovídaly stále se zvyšujícím nárokům četnické správy.

Služba ve sboru se zásadním způsobem prolínala s každodenním životem četníků, přičemž ale v odlišné míře u četníků svobodných a ženatých. Specifickým příkladem symbiózy obou rovin společným pro obě skupiny četníků byla mobilita, která vycházela především ze služebních potřeb a jež se v různých fázích kariéry dotkla většiny četníků. Odlišným případem byla mobilita nucená, vyvolaná odstoupením pohraničních oblastí Čech Německu po podepsání mnichovské dohody. S ní pak úzce souvisela problematika

bydlení četníků vzhledem k jeho provizornosti. Na druhé straně ale právě otázka bydlení byla jedním z podstatných rozdílů života svobodných a ženatých četníků. Zatímco svobodní příslušníci sboru přebývali v kasárnách i po skončení pracovní doby a jejich volný čas pak probíhal většinu času v kulisách četnického útvaru, ženatí příslušníci sboru se vraceli do svých bytů a domů za svými rodinami. Cílená izolovanost mladých četníků měla být prostředkem k jejich větší koncentraci v období nabývání prvotních zkušeností. K tomu dopomáhala rovněž opatření, které pevně stanovovalo termín, za jak dlouhou dobu od vstupu do sboru se četník může oženit.

Ačkoliv byla bytová otázka v roce 1928 v souvislosti se správní reformou v Československu řešena zvláštním výnosem ministerstva vnitra, na ubytovací poměry jako takové neměl kromě přesunu hrazení nájemného ze samosprávy na stát a některých dalších úprav forem ubytování větší vliv. Vždy totiž záleželo na konkrétním prostoru, který byl často pronajímán od soukromníků, méně často byly stanice umístěny ve zvlášť k tomu postavených budovách. Určité kontrolní mechanismy v podobě přehlídek útvarů nadřízenými sice fungovaly, nicméně i v případech odhalení závažných nedostatků vzhledem k bytové nouzi v Čechách nemohly být často patřičně řešeny. Kritická situace panovala zvláště v kasárnách zemského četnického velitelství v Praze, kde byli ubytováni frekventanti četnických škol a kde panovaly velmi špatné hygienické podmínky vzhledem k přeplněným ubytovacím kapacitám.

Zakládání rodin četníky bylo limitováno odslouženými léty, věkem a záviselo na obdržení povolení od vyšších instancí. Na konkrétní podobu sňatků a manželství je nutno nahlížet v kontextu tehdejších morálních zásad, ale je třeba vzít v potaz i demografický vývoj, který zapříčinil některé úlevy z přísných pravidel pro uzavírání sňatků. Úspěšný vstup do manželství nicméně v praxi často znamenal pouze jinou formu omezení soukromého života. Svobodnou volbu ubytování někdy narušovaly snahy politických úřadů o strategické umísťování českých státních zaměstnanců s rodinami do pohraničních oblastí. V další fázi pak četníkům vyvstávaly problémy se stěhováním a školní docházkou jejich dětí. Volný čas četníků byl zčásti podrobován dohledu nadřízených. Týkalo se to zvláště časového rozvrhu dovolených, někdy též ale i náplně volna (např. členství ve sportovních klubech apod). Dle vzpomínek četníků však bylo v tomto ohledu možno počítat s občasnou benevolencí nadřízených.

Bydlení a péče o rodinu představovaly pro četníky značné finanční zatížení. Podobně jako u ostatních státních zaměstnanců nebyly platy příliš vysoké, i když byly

navyšovány o příplatky pro státní zaměstnance a zvláštní příplatky pro četníky. V případech větších investic proto četníci tíhu nákladů pocíťovali, na druhé straně si ale někteří z nich prokazatelně mohli dovolit i vlastní bydlení i dopravní prostředky (a nejednalo se pouze o důstojníky). Značným benefitem byla jistota penze po odchodu do výslužby a rovněž finanční podpora pozůstalých v případech úmrtí četníka během služby.

Otázka lékařské péče u četnictva vycházela v organizační rovině okrajově ze situace v habsburské monarchii. Ačkoliv po vzniku republiky byla vytvořena zvláštní skupina četnických zdravotních důstojníků – tj. četnických lékařů – stále byli rekrutováni z řad vojenských lékařů. Vzhledem k podobě sítě zdravotnických zařízení v období první republiky a charakteru úkolů četnických lékařů navštěvovali četníci i ostatní lékaře. Zdravotní stav četníků korespondoval se zdravotním stavem většinové populace, ale některé choroby se u nich vyskytovaly častěji, stejně jako určitá zranění, úzce související s výkonem četnického povolání.

Zdravotní důvody byly také častým důvodem předčasného penzionování četníků. Případy dřívějšího odchodu do penze se pak množily zvláště za protektorátu, avšak spíše z politických důvodů. Po odchodu do výslužby bylo mezi četníky poměrně běžné, že si našli další, již civilní zaměstnání.

Předložená práce ve stručnosti nastínila jednotlivé kategorie každodenního života četníků sloužících v Čechách a potvrdila tezi o zásadních odlišnostech oproti způsobu života většinového, civilního obyvatelstva. Rozdíly vycházely především ze snah o zefektivnění výkonu služby. Zdá se, že tímto způsobem vzniklá omezení nebyla četníkům příliš kompenzována. Na druhé straně z pohledu samotných příslušníků sboru, jejichž vzpomínky byly v této práci užity a z dalších pramenů nelze vysledovat radikálnější vymezování se vůči takovému způsobu života. Přes torzovitost některých pramenů výzkum naznačil možnosti dalšího bádání v této oblasti, který by po detailnějším rozboru a srovnání se situací příslušníků ostatních pořádkových složek mohl pomoci zodpovědět otázku, jaké místo bylo mezi nimi četnictvu přisuzováno a jak byl četnický sbor vnímán státním aparátem.

5. Seznam použitých pramenů a literatury

5.1 Prameny

a) archivní

Archiv hlavního města Prahy

Sbírka matrik - Zemský ústav pro choromyslné – Bohnice (digitalizováno)

Národní archiv

fondy: Generální velitel četnictva

kartony: 11, 44, 48, 76, 77

Generální velitel uniformované protektorátní policie

karton: 8

Inspektor uniformované protektorátní policie

kartony: 101, 137

Zemské četnické velitelství Praha

kartony: 972, 1040, 1063, 1064, 1454

knihy: 110, 112, 113, 375, 381

Zemský výbor Praha

kartony: 9852, 9866, 9888, 9898

Státní oblastní archiv Praha:

Státní okresní archiv Benešov

fondy: Četnická stanice Benešov (neuspořádaný fond)

Četnická stanice Červený Újezd (neuspořádaný fond)

Četnická stanice Ouběnice (neuspořádaný fond)

Četnická stanice Votice (neuspořádaný fond)

Jaroslav Kabelka (neuspořádaný fond)

Okresní úřad Benešov – k. 66

Státní okresní archiv Praha – východ

fond: Četnická stanice Mukařov

b) tištěné

- normativní povahy

DRAHORÁD, J., *Příručka o služebních příjmech četnictva. Díl I. a II.*, Kroměříž 1936.

ERHART, Josef, *Rukověť četnictva*, Praha 1932.

ERHART, Josef – ERHART, Rudolf – SÁDLO, Václav, *Rukověť četnictva. Díl třetí. Díl čtvrtý*, Praha 1926.

ERHART, Josef – PINKAS, Oldřich, *Sbírka četnických předpisů*, Kroměříž 1923.

NOVOTNÝ, F. A. (usp.), *Četnické odpočivné a zaopatřovací platy*, Praha 1932.

Instrukce pro četnické školy, Praha 1932 (2. vyd.).

Kanzleivorschrift für die k.k. Gendarmerie. 1. Teil für die Gendarmerieposten- und Bezirksgendarmeriekommanden, Wien 1904.

Kasární předpis pro čs. četnictvo, Kroměříž 1936.

Věstník četnictva státu československého 1920-1938.

Věstník četnictva (Gendarmerieverordnungsblatt) 1939-1942.

- úřední povahy

Lékařský schematismus. Seznam členů Ústřední jednoty československých lékařů a seznam všech českých a slovenských lékařů v Československé republice a všech lékařů na Slovensku a Podkarpatské Rusi, Praha 1931.

- dobová periodika, odborné časopisy

Bezpečnostní služba, roč. 10, č. 8, Praha 1940.

Četnické listy. Politický, odborový a stavovský časopis, hájící zájmy čs. četnictva, ročník V, č. 20 z 15. října 1931, Praha 1931.

c) vydané prameny

BENEŠ, Jaroslav (ed.), *Z mého četnického života. Vzpomínky štábního strážmistra Břetislava Bečky*, Dvůr Králové nad Labem 2017.

FARA, František, *Četnické vzpomínky*, Praha 2002.

ŠROL, Václav, *Četnické humoresky z Borovan*, České Budějovice 2018.

VANĚČEK, Jiří (ed.), *Kasární předpis pro čs. četnictvo 1924 s doplňky z Věstníků četnictva*, Olomouc 2016.

Týž (ed.), *Stejnokrojové předpisy pro četnictvo a jejich změny v letech 1918-1945*, Olomouc 2016.

5.2 Literatura

- BENDA, Jan, *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*, Praha 2013.
- BOHATA, Ivan, *Protílidová úloha četnictva v letech 1918-1938*, Praha 1978.
- ČÍŽEK, Jan – PEŘKA ml., Felix – JANOUŠEK, Hroznata, *Aby národ žil. Světla památka kněze Josefa Jílka, MUDr. Karla Hradeckého, npor. četnictva Felixe Peřky a Jaroslava Hrnečka, kteří položili svůj život v boji proti nacismu*, Třebíč 1996.
- DLOUHÝ, Michal, *Četnická kuchařka*, Praha 2015.
- HÁJKOVÁ, Dagmar – HORÁK, Pavel (eds.), *Republika československá 1918-1938*, Praha 2018.
- HERAJT, Tomáš, *Případy dokonaných sebevražd příslušníků četnictva v působnosti Zemského četnického velitelství Čechy v letech 1918-1928*, in: Almanach příspěvků VII. konference policejních historiků, která se uskutečnila ve dnech 18. - 20. října 2012 v Muzeu Policie České republiky, s. 26-47.
- HLAVÁČKOVÁ, Ludmila – SVOBODNÝ, Petr, *Dějiny lékařství v českých zemích*, Praha 2004.
- KLEČACKÝ, Martin, *Josef Ježek a Otto Bláha – cesta dvou četnických generálů před Národní soud*, in: Moderní dějiny 22, 2014, č. 2, s. 155-187.
- KOLÁŘOVÁ, Ivana – KOLÁŘ, Ondřej, *Generál četnictva Karel Vyčítal*, Praha 2018.
- Tíž, *Sociální postavení příslušníků československého četnictva 1918-1939*, in: ČČH 113, 2015, č. 1, s. 76-96.
- KOLÁŘOVÁ, I. – KOLÁŘ, O. – LOKAJ, Martin, *Důstojnický sbor československého četnictva – sociohistorická sonda*, in: Moderní dějiny 25, 2017, č. 2, s. 39-62.
- KUČERA, Milan, *Demografická situace a vývoj v období první republiky*, in: Demografie. Revue pro výzkum populačního vývoje, roč. 35, 1993, č. 1, s. 7-10.
- MACEK, Pavel - UHLÍŘ, Lubomír, *Dějiny policie a četnictva I. Habsburská monarchie 1526-1918*, Praha 1997.
- MACEK, Pavel - UHLÍŘ, Lubomír, *Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918-1939)*, Praha 1999.
- MACEK, Pavel - UHLÍŘ, Lubomír, *Dějiny policie a četnictva III. Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát (1939-1945)*, Praha 2001.

MAREK, Jindřich, *Vzdušní donkichoti. Četnické letecké hlídky 1935-1939. Čs. letci u 280. a 544. perutě RAF*, Cheb 2001.

SEDLÁK, Petr, *Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání*, in: *Moderní dějiny* 20, 2013, č. 1-2, s. 120-157.

WANDRUSZKA, Adam – URBANITSCH, Peter, *Die Habsburgermonarchie 1848-1918, Band V: Die bewaffnete Macht*, Vídeň 1987.

Internetové zdroje:

- GALAŠ, Radek, *Uniformovaná protektorátní policie*. [online]. [cit. 1. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.rozhlas.cz/bitvaorozhlas/obranci/_zprava/uniformovana-protektoratni-police--1476264
- KOLÁŘ, Ondřej, *Služební slib slezského četnictva*. [online]. [cit. 10. 10. 2018] Dostupné z: <http://bs-csr.blogspot.com/2010/05/sluzebni-slib-slezskeho-cetnictva.html>
- PANUŠ, Václav, *Kronika našeho rodu IV*. [online]. [cit. 10. 3. 2019] Dostupné z: <https://drive.google.com/file/d/0B-ImU52g48EhRVM0Tzh5c2xlaTA/view>
- Týž, *Kronika našeho rodu V*, Dostupné z: <https://drive.google.com/file/d/0B-ImU52g48EhMkdDenZTMFJqb00/view>
- Praporčík Alois Staňa vypráví. (1. část)* [online]. [cit. 8. 12. 2018] Dostupné z: <https://www.policista.cz/clanky/reportaz/665>.
- Bedřich Röschel* [online]. [cit. 12. 12. 2017]. Dostupné z: http://www.prijmeni.cz/osobnost/513198/bedrich_roschel
- Databáze padlých* [online]. [cit. 12. 12. 2017]. Dostupné z: <http://padli.muzeumpolicie.cz/>
- Databáze vězňů*. [online]. [cit. 12. 2. 2018]. Dostupné z: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/malapevnost/detail.php?table=Mala_pevnost_Terezin&col=id&value=11679.
- Důvodová zpráva k návrhu zákona o četnictvu z roku 1920*. [online]. [cit. 10. 10. 2018]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2212_00.htm
- Habersbirk (Habartov) 13.9.1938 - skutečný začátek druhé světové války?* [online]. [cit. 10. 2. 2019] Dostupné z: <http://cetnici.habartov.cz/pohranicni-incidenty-1938-1939/habartov-1938.htm>

6. Seznam příloh

Příloha č. 1: Vyšetřování sebevraždy u Nechalova (okr. Příbram) v květnu 1938 příslušníky četnického pohotovostního oddílu Chomutov.	76
Příloha č. 2: Příslušníci četnického pohotovostního oddílu Chomutov při roztlačování služebního automobilu poblíž Hory Svatého Šebestiána v Krušnohoří, 1933.	77
Příloha č. 3: Četnický strážmistr a příslušník finanční stráže při odpočinku během obchůzky (s. d.).	78
Příloha č. 4: Reklama firmy Karel Kučera specializující se na prodej uniforem.	79
Příloha č. 5: Plánek místností četnické stanice ve Vojkově na Voticku v období krátce po vzniku republiky.	80
Příloha č. 6: František Fara (vlevo) při odpočinku na ubikacích četnického pohotovostního oddílu Trutnov.	81
Příloha č. 7: Svatební fotografie Břetislava Bečky, 1940.	82
Příloha č. 8: Četnický strážmistr jako svědek na svatbě v období 1. republiky, s. d., s. l.	83
Příloha č. 9: Rodina praporčíka (později vrchního strážmistra) Karla Kněze, odbojáře a spolupracovníka výsadku Silver A.	84
Příloha č. 10: Ukázka měsíční statistiky onemocnělých četníků v obvodu ZČV Praha v lednu 1927.	85
Příloha č. 11: Chorobopis četnického výkonného důstojníka Felixe Pečky.	86

7. Přílohy

Příloha č. 1: Vyšetřování sebevraždy u Nechalova (okr. Příbram) v květnu 1938
příslušníky četnického pohotovostního oddílu Chomutov.

Zdroj: NA, f. ZČV Praha, k. 1041.

Příloha č. 2: Příslušníci četnického pohotovostního oddílu Chomutov při roztlačování služebního automobilu poblíž Hory Svatého Šebestiána v Krušnohoří, 1933.

NA, f. ZČV Praha, k. 1041.

Příloha č. 3: Četnický strážmistr a příslušník finanční stráže při odpočinku během obchůzky (s. d.).

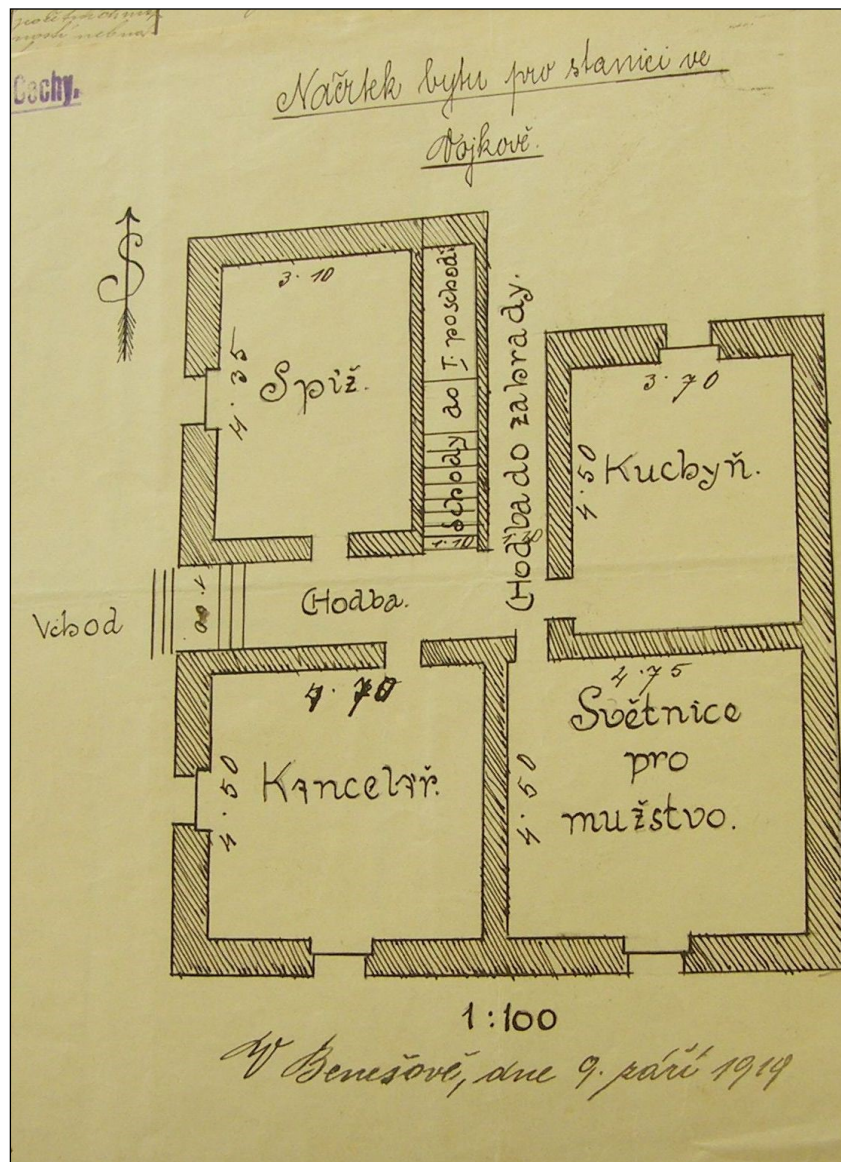
Zdroj: archiv autorky

Příloha č. 4: Reklama firmy Karel Kučera specializující se na prodej uniforem.

Zdroj: archiv autorky

Příloha č. 5: Plánek místností četnické stanice ve Vojkově na Voticku v období krátce po vzniku republiky.

Zdroj: NA, f. ZV Praha, k. 9898, složka Vojkov.

Příloha č. 6: František Fara (vlevo) při odpočinku na ubikacích četnického pohotovostního oddílu Trutnov.

Zdroj: František FARA, *Četnické vzpomínky*, Praha 2002, s. 27.

Příloha č. 7: Svatební fotografie Břetislava Bečky, 1940.

Zdroj: Jaroslav BENEŠ (ed.), *Z mého četnického života. Vzpomínky štábního strážmistra Břetislava Bečky*, Mladá Boleslav 2016, s. 122.

Příloha č. 8: Četnický strážmistr jako svědek na svatbě v období 1. republiky, s. d., s. l.

Zdroj: Soukromý archiv Doubravky Bruncvíkové

Příloha č. 9: Rodina praporčíka (později vrchního strážmistra) Karla Kněze, odbojáře a spolupracovníka výsadku Silver A.

Zdroj: *Muž, který věděl příliš mnoho*. Dostupné z: <http://www.mistapametinaroda.cz/?id=570>

Příloha č. 10: Ukázka měsíční statistiky onemocnělých četníků v obvodu ZČV Praha
v lednu 1927.

Konec

Zemské četnické velitelství pro Čechy. Šeflékař.

Cís. jedn. 892
četnické ústředí pražské

892

Výkaz onemocnělých četnických příslušníků
v měsíci lednu 1927.

Z měsíce prosince 1926 zůstalo nemocných.....	158
V lednu 1927 onemocnělo.....	458
Z tohoto počtu jich bylo:	
V domácí lékařském ošetřování.....	438
V ambulantním léčeni.....	32
V nemocnici.....	44
V lázních.....	1
Na zdravotní dovolené.....	196
Během měsíce ledna 1927 se jich opět uzdravilo.....	403
Pensionováno.....	16
Koncem ledna 1927 zůstalo nemocných.....	197

Pokud se týče jednotlivých chorob, onemocnělo četnických příslušníků v měsíci lednu 1927 na:

Chřipka.....	206
Tuberkulóza.....	17
Neuralgie.....	13
Neurasthenie.....	29
Poruchy duševní.....	3
Nemoci dutin a zánět hltanu a hrtanu.....	103
Katar průdušek.....	37
Zánět plic.....	2
Zánět pohrudnice.....	5
Rozedma plic.....	7
Srdeční vada.....	12
Zaludku a požeráku.....	19
Nemoci střev.....	7
Zánět slepého střeva.....	9
Kýly.....	3
Svalový hostec.....	11
Kloubní hostec.....	35
Zranění střelnou zbraní.....	1
Ostatní zranění.....	8

Nemocenských dnů bylo celkem v měsíci lednu 1927:

Domácího lékařského ošetřování.....	3192 dnů
Ambulantního léčeni.....	407 "
V nemocnici.....	521 "
V lázních.....	25
Na zdravotní dovolené.....	4287

V P r a z e dne 11. dubna 1927.

M

Zemskému četnickému velitelství pro Čechy
v

P r a z e.

892/1927

Zdroj: NA, f. ZČV Praha, k. 1063.

Příloha č. 11: Chorobopis četnického výkonného důstojníka Felixe Peřky.

214

Jméno a příjmení: <i>Peřka Felix,</i>									
Kmeno- vá stani- ce /:ve- litel- ství:/	Hod- nost	Stá- ří	U čet- nic- tva slou- ží roků	Den onemoc- nění /:zra- nění:/	Den, kdy nastala nezpůso- bilost ke službě	Druh nemoci /:zranění:/	Bude o- šetřován na sta- nici, v domác- nosti, v nemocni- ci	Den u- zdra- ve- ní	Po- znám- ka
v době onemocnění									
<i>Prácheň</i>	<i>por. výb.</i>	<i>3/2 99</i>	<i>4/2 18</i>	<i>1/12 1938</i>	<i>12/12 1938</i>	<i>zášlehcí nervosa (v lyp. kurzu v Kármáně)</i>	<i>v domá- nosti</i>	<i>25/2 1938</i>	<i>2. 4. 1938 d. 10.</i>
<i>-H</i>	<i>-H-</i>	<i>39 p.</i>	<i>19/3 p.</i>	<i>9/4 1938</i>	<i>9/4 1938</i>	<i>nervosa choroba</i>	<i>od 19/4 38 v nemocni- ci do 16/4 38 dále v domácnosti</i>	<i>16/5 1938</i>	<i>2. 11. 1938 2. 11. 38</i>
				<i>5. 11. 1938</i>	<i>10/11</i>				
								<i>+</i>	

Zdroj: NA, f. ZČV Praha, kn. 113.